UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Zuzana TOMÁŠOVÁ

POLSKÉ NÁRODNOSTNÍ ŠKOLSTVÍ V REGIONU TĚŠÍNSKÉHO SLEZSKA: VÝVOJ V ČASE A FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ JEHO STABILITU

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.

Olomouc 2019

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo):	Bc. Zuzana Tomášová (R17933)
Studijní obor:	Učitelství geografie pro SŠ (kombinace Z-RF)
Název práce:	Polské národnostní školství v regionu Těšínského Slezska: vývoj v čase a faktory ovlivňující jeho stabilitu
Title of thesis:	Polish nationality schools in the region of Těšín Silesia: evolution in time and factors affecting its stability
Vedoucí práce:	doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.
Rozsah práce:	70 stran, 8 vázaných příloh
Abstrakt:	Práce se zabývá polským národnostním školstvím na území Těšínského Slezska. Ve své teoretické části se zaměřuje na stručné dějiny tohoto regionu a analyzuje časoprostorovou organizaci menšinových škol. Součástí práce jsou dva empirická šetření. První šetření zkoumá faktory, jež se podílejí na rozhodnutí rodičů zapsat/nezapsat dítě do polské školy. Dále práce zjišťuje postoje ředitelů těchto škol k dané problematice.
Klíčová slova:	Těšínské Slezsko, polská menšina, národnostní školství, faktory zápisu do škol
Abstract:	This diploma thesis deals with the Polish national education in the Teschen Silesia region. The theoretical part briefly describes the history of this region and analyses the spatial and temporal organization of minority schools. This thesis also includes two empirical surveys. The first survey examines the factors influencing the parents' decision to enroll their child at a Polish school. The second part focuses on the school headmasters' attitudes on this issue.
Keywords:	Teschen Silesia, Polish national, minority education, school enrollment factors

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V Olomouci dne 15. dubna 2019 .....

podpis autora

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. RNDr. Zdeňku Szczyrbovi, Ph.D. za vstřícný přístup, odborné vedení a cenné rady při zpracování tématu.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: **2017/2018**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Zuzana TOMÁŠOVÁ**
Osobní číslo:	**R17933**
Studijní program:	**N1301 Geografie**
Studijní obory:	**Ruská filologie**
	Učitelství geografie pro střední školy
Název tématu:	**Polské národnostní školství v regionu Těšínského Slezska: vývoj v čase a faktory ovlivňující jeho stabilitu**
Zadávající katedra:	**Katedra geografie**

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce bude provést analýzu polského národnostního školství na území regionu Těšínského Slezska (okres Karviná a Frýdek-Místek), a to jak z ohledem na společenské procesy ovlivňující charakter národnostního vzdělávání, tak časoprostorovou organizaci škol pro vzdělávaní polské národnosti v regionu. Pro tuto část bude diplomantka využívat široké spektrum knižních i statistických zdrojů vztahujících se k dané problematice. Druhá část diplomové práce bude věnována empirickému výzkumu, jehož podstatou bude hodnocení postojů hlavních aktérů vzdělávacího procesu polské národnostní menšiny. V prvé řadě se diplomantka zaměří na skupinu ředitelů polských národnostních škol, jejichž aktivity mohou významně ovlivnit také zápisy žáků do jejich škol. V dalším kroku půjde o výzkum postojů matek a otců nejen ze smíšených manželství k možnostem a důvodům zápisů/nezápisů jejich dětí do polských národnostních škol.Důvod tohoto výzkumu je logický: dlouhodobě se ukazuje, že asimilace je klíčovým zdrojem nezapisování dětí ze smíšených manželství do polských škol v tomto regionu. V závěru budou diskutovány získané výsledky.

Rozsah grafických prací:	**Podle potřeb zadání**
Rozsah pracovní zprávy:	**20 000 - 24 000 slov**
Forma zpracování diplomové práce:	**tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BIZOŃ,A., KADUBIEC, D., PUSTÓWKA, T., RAKOWSKA, M., SIWEK, T., SOWIACZEK, M., SZYMECZEK, J., RAKOWSKI, Z., SIEDLACZEK, M. Wizja 2035.

BRANNA, J. Polacy w Czechach. Wybór dokumentów prawnych dotyczšcych mniejszości narodowych. Varšava: Wspólnota Polska. 2004.

GŃSIOR, G. Obecność Polaków na Zaolziu w ujęciu historycznym i współczesnym. Warszawa: Biuro Senatu Biuro analiz i dokumentacji, 2016.

KADUBIEC, D. a kol. Polská národní menšina na Těšínsku v České republice. Ostrava: Ostravská univerzita, 1997.

KEDZIOROWA, J. Vzdělávání příslušníků národnostních menšin v procesu reformy školství v ČR [Diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita, 2008.

KOSTKOVA, H. Polská národnostní menšina společenský status v regionálně geografickém a historickém kontextu [Diplomová práce]. Olomouc: Univerzita Palackého, 2007.

MACURA, J. Z dziejów szkolnictwa polskiego na Zaolziu. Český Těšín: Towarzystwo Nauczycieli Polskich w Republice Czeskiej,1998.

ZAHRADNIK,S. Polacy na Zaolziu w historii, statystyce i dokumentach. Český Těšín: Zarzšd Gówny PZKO w Czechosowacji,1995.

Vedoucí diplomové práce:	**doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.** Katedra geografie
Datum zadání diplomové práce:	**30. listopadu 2017**
Termín odevzdání diplomové práce:	**10. dubna 2019**

L.S.

prof. RNDr. Ivo Frébort, CSc., Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 30. listopadu 2017

Obsah

1 Úvod 8

2 Cíle práce 10

3 Metodologie 11

4 Národnostní školství v Evropě 13

5 Dějiny polské entity v regionu Těšínského Slezska 19

6 Národnostní charakteristika regionu 25

7 Polské národnostní školství v České republice 30

7.1 Polské národnostní školství před rokem 1920 30

7.2 Polské národnostní školství v meziválečném období 32

7.3 Polské národnostní školství v letech 1945-1989 35

7.4 Současné polské národnostní školství 38

7.5 Shrnutí vývoje školství 41

8 Postoje rodičů k zapisování dětí do polských národnostních škol 42

9 Postoje ředitelů k situaci polských národnostních škol 56

10 Závěr a diskuse k výsledkům 61

11 Summary 64

12 Použitá literatura 66

Přílohy 71

1 Úvod

V pohraniční oblasti severovýchodní části České republiky, v těsném sousedství se Slovenskem a jižním Polskem se nachází Těšínské Slezsko, jehož polská národnostní menšina je předmětem výzkumu prováděného v rámci této práce. Geografická poloha regionu měla za následek poměrně složitý jazykový a národnostní vývoj obyvatelstva. Do dnešní doby se zde částečně zachovala tradiční multikulturalita, a to díky periferní poloze regionu, ze které vyplývá určitá izolace.

Zkoumané území stále zůstává evropským regionem a prostorem setkávání, vzájemného ovlivňování, obohacování kultur i jazyků, a také prostorem střetů české a polské národnosti. Polská národnostní menšina tvoří dodnes početnou národnostní skupinu České republiky a jako jediná ze všech vzdělává své příslušníky ve školách s polským jazykem vyučovacím, jež jsou konstitutivním pilířem polské identity.

Předkládaná práce se ve své podstatě zaměřuje na otázku národnostního školství z pohledu jeho historického vývoje a současné situace. Na základě rešerše literatury zjišťujeme, že téma národnostní menšiny je poměrně velmi dobře zpracováno, nicméně se jedná o literaturu minulého století. Současná literatura pojednávající o tomto tématu se vyskytuje jen zřídka. Při hledání novodobější literatury autorka narazila na pár akademických prací, které jí byly nápomocny, a které se touto otázkou okrajově zajímaly. Zmínit můžeme například práci Bockové (2009), jež se obecně zajímala o polskou národnostní menšinu na Těšínsku, dále je to práce Pilchové (2010), která zkoumala změny prostorové organizace polského školství po roce 1945, a disertační práce Ciché (2017), jež řešila otázku etnické identity obyvatel na příkladě subregionu Jablunkovska. Velmi přínosnou pro tuto práci byla rovněž práce Kostkové (2007), která se zabývala společenským statusem v regionálním a historickém kontextu polské národnostní menšiny.

Diplomantka se rozhodla tomuto tématu věnovat, jelikož se v této oblasti narodila, žije zde dodnes a zároveň absolvovala všechny základní vzdělávací stupně v polském jazyce vyučovacím. Vidí tedy, s jakými problémy se národnostní školství potýká a co může ovlivňovat jeho stabilitu.

Jak víme, toto území bylo součástí mnohem většího historicko-geografického evropského územního celku, s čím se pojí následná problematika užití pojmenování pro zkoumanou oblast. Abychom předešli možným nedorozuměním v interpretaci názvu, v práci budeme používat název Těšínské Slezsko (zkráceně Těšínsko), ačkoliv víme, že tento termín není přesný, protože může mít více významů, o kterých se dozvíme v 5. kapitole.

2 Cíle práce

Hlavním cílem diplomové práce je analýza polského národnostního školství na území regionu Těšínského Slezska. Důraz bude kladen nejen na časoprostorovou organizaci škol pro vzdělávání polské národnosti, ale i na společenské procesy ovlivňující jeho charakter. K dosažení těchto cílů je nutné zpracovat teoretickou rešerši a následovně vytvořit dotazník pro empirický výzkum, jehož podstatou je hodnocení postojů rodičů ke vzdělávání polské národnostní menšiny. Dlouhodobě se totiž ukazuje, že asimilace jednoho z partnerů je klíčovým faktorem k zápisu či nezápisu dětí nejen ze smíšených manželství.

Součástí empirického výzkumu bude dále šetření probíhající mezi řediteli polských národnostních škol na území Těšínského Slezska, kteří mají zkušenosti ve vzdělávání polské menšiny a orientují se v dané problematice. Zároveň chceme zjistit, jaké opatření uplatňují k tomu, aby si udrželi dostatečný počet žáků.

3 Metodologie

Pro zpracování diplomové práce bylo použito několik různých metod v závislosti na charakteru jednotlivých kapitol. První část práce je zaměřena na analýzu poznatků o polské menšině a jejím školství. Pro uvedení do této problematiky bylo zapotřebí uvést pár příkladů evropských regionů, ve kterých taktéž najdeme minority, které si vydobyly právo na své národnostní vzdělávání. Vzhledem k výše uvedenému byla v práci nejvíce využívaná rešerše dostupné literatury. Tato metoda se pak především uplatnila při shrnutí dějin a následovného národnostního složení obyvatel zkoumaných okresů Karviná a Frýdek-Místek. V kapitole popisující historický nástin může dojít k nepřesnostem, jelikož na historické území Těšínska je nahlíženo polskou a českou stranou odlišně. Autorka práce se snažila používat prameny jak české tak polské, ale vždy bude záležet na úhlu pohledu každé strany.

Druhá část diplomové práce je založena na dotazníkovém šetření, které probíhalo mezi dvěma skupinami respondentů. První skupinu tvořili rodiče, pro které byl vytvořen dotazník. Tento dotazník se ve své podstatě táže rodičů na možnosti zápisů/nezápisů svých dětí do polských národnostních škol. Otázky jsou zaměřeny na rodinné situace párů, jejich národnost, místo bydliště a jeho vzdálenost od nejbližší základní školy a jiné. Dotazník se dohromady skládá z 12 otázek, přičemž poslední otázka zjišťuje osobní informace respondentů. Je zapotřebí upozornit, že dotazník je sestaven tak, aby odpovídali oba partneři. Kompletní dotazník naleznete v přílohách.

Pro získání kvalitních výsledků tohoto šetření bylo zapotřebí nejprve provést pilotní výzkum. Dotazník byl v první řadě rozdán čtyřem manželským párům. Tímto krokem jsme chtěli zjistit, zda je dotazník srozumitelný, jestli není zapotřebí nějaké otázky doplnit či opravit. Respondenti se tak mohli vyjádřit k zadání dotazníku, ke skladbě otázek a délce dotazníkového šetření. Pouze jeden pár respondentů měl k dotazníku nějaké připomínky a návrhy jak ho vylepšit. Nešlo o přepracování otázek, nýbrž pouze o doplnění možností odpovědí. Takto byl v původním dotazníků opraven úvod, dále v otázce 7. byly doplněny možnosti odpovědí na otázku, jak daleko se nachází nejbližší základní škola. Dalším návrhem pro úpravu bylo u otázky č. 10 doplnění odpovědi zvlášť pro ženu i muže, jelikož na tuto otázku může mít každý z páru jiný názor. Tímto krokem bylo zjištěno, že dotazník větší změny nepotřebuje a byl pro respondenty srozumitelný.

V úvodu dotazníku se diplomantka respondentům představila, seznámila je s jeho účelem a s pokyny jak jej vyplnit. Celé dotazníkové šetření bylo samozřejmě anonymní. Po odborném schválení dotazníku vedoucím diplomové práce, bylo šetření předloženo laické veřejnosti ve zkoumané oblasti metodou sněhové koule.

Metoda sněhové koule je vhodná pro náš výzkum právě proto, že ne všichni jedinci mají šanci být do dotazníkového šetření zařazeni a zároveň slouží k získávání nových kontaktů na základě postupného nominováni osob (Miovský, 2003). V této metodě nejdříve oslovujeme jednoho nebo více jednotlivců, u kterých se ví, že námi daná kritéria splňují a následně jsou žádání, aby nominovali další osoby. Takto byli respondenti průběžně „nabalování".

Z hlediska požadavků této metody byla stanovena potřebná kritéria výběru. Za prvé docházelo k nominování jedinců, jež mají dětí a posílají je do základních škol, za druhé jednalo se o jedince, kteří bydlí v okresech Frýdek-Místek a Karviná, za třetí osloveny byly takové páry, kde alespoň jeden z partnerů je polské národnosti.

Šetření nejdříve probíhalo v okolí bydliště diplomantky formou rozdávání tištěných dotazníků, avšak tento způsob nebyl dostačující. Touto cestou bylo shromážděno prvních 15 dotazníků. Proto bylo zapotřebí získat respondenty i s jiných měst a obcí námi zkoumaných okresů. Pro tyto potřeby byl vytvořen online dotazník přes služby Google formuláře. Dotazník se takto sdílel na stránkách Facebooku a rozesílal emaily. Díky tomuto kroku se podařilo získat dalších 38 dotazníků v elektronické formě.

Druhá skupina respondentů se skládala z ředitelů základních škol s polským jazykem vyučovacím, pro které byl sestaven dotazník s šesti otevřenými otázkami, který zjišťoval názory, postoje a situaci polského školství z jejich pohledu (viz přílohy). Tato část výzkumu probíhala prostřednictvím rozesílání emailů konkrétním základním školám zkoumané oblasti, kterých bylo dohromady 25.

4 Národnostní školství v Evropě

Tato kapitola je zaměřena na příklady regionů střední a východní Evropy, kde žijí menšiny a kde existují předpoklady pro existenci národnostních škol, jež korespondují s naším tématem, tj. menšinovým školstvím. Přesvědčíme se o tom, že i v jiných evropských regionech existují národy, jež se vyčleňují v rámci konkrétní majority na základě jazyka a historického povědomí. Takové příklady najdeme především v pohraničních oblastech a multikulturně založených státech. Zjistíme tak, že polské národnostní školství v České republice není v rámci Evropy ničím neobvyklým.

Podíváme-li se na současnou mapu Evropy a její historický vývoj, zjistíme, že v mnoha regionech se etnika mísila, hranice státu se administrativně měnily, avšak obyvatelstvo, až na nucené migrace, zůstávalo. První příklady, které si zde představíme, budou následkem historického vývoje Rakousko-Uherské monarchie.

Jedním z příkladů může být chorvatská menšina v Maďarsku, kterou blíže popisuje Milojevićová (2008). Ta se této skupině věnuje dlouhodobě z hlediska různých aspektů, avšak pro naše potřeby se zaměříme pouze na současnou situaci chorvatského školství v Maďarsku. Autorka uvádí, že maďarští Chorvaté jsou na jednu stranu silně spjatí s Maďarskem, ale zároveň mají velmi silnou vazbu na svou původní vlast, nicméně kvůli své teritoriální nejednotnosti podléhají asimilaci, což se projevuje na příklad jazykem většiny.

Jak dále autorka zmiňuje, pro udržení této menšiny je základním předpokladem její školství. Chorvatské menšinové školství se začalo formovat po druhé světové válce. Před vydáním nařízení v roce 1945, které snížilo minimální počet žáků v národnostních školách na deset, byla výuka v mateřském jazyce na Maďarsku oficiálně garantována zákony, avšak realita byla poněkud odlišná. Chorvaté, kteří neměli žádnou národní církev, ve srovnání se Srby, kterým národnostní výuku zajišťovala srbská církev, museli posílat děti do maďarských škol. Během 20. století tato menšina neměla nárok na vzdělávání svých dětí pouze v chorvatštině, nýbrž i v maďarštině. Změny nastaly až v 90. letech, na základě Menšinového zákona z roku 1993. V Maďarsku současně funguje 27 chorvatských menšinových MŠ, 39 ZŠ a dvě SŠ, které poskytují dvojjazyčnou výuku. Tak, jak se dozvíme v dalších kapitolách o polském národnostním školství, tak i v Maďarsku existují podobné trendy, kdy obyvatele, kteří nemají k chorvatské menšině

žádný vztah, chtějí zapisovat své děti do chorvatských národnostních škol, aby se naučili tomuto jazyku.

O tom, že pro udržení národnostní menšiny je zapotřebí mateřský jazyk, píší ve své studii o národnostech na Slovensku také Dohányos, Lelkes a Tóth (2003). Používání mateřského jazyka umožňuje věnovat se hlouběji svým kulturním kořenům a tradicím nejen ve vlastních domácnostech, ale i na veřejnosti. Právě v této oblasti důležitou roli hraje školství. Jestliže nefungují vzdělávací instituce v mateřském jazyce menšiny, je tato minorita v závislosti na dalších faktorech vystavována postupnému splynutí s majoritou. Vzdělávání národnostních menšin se na Slovensku taktéž opírá o zákony a další předpisy, jelikož právní ochrana menšin je součástí mezinárodních lidských práv, a proto je předmětem internacionální spolupráce. Je důležité zmínit, že na Slovensku neexistuje samostatný menšinový školní systém. Každá instituce menšiny je součástí slovenské sítě, a proto se na ně vztahují úřední nařízení ministerstva, rámcové vzdělávací programy a hodinové dotace. Největší potenciál pro udržení národnostního školství má maďarská menšina.

Důležitou událostí ve formování maďarské menšiny na Slovensku je výše zmíněný rozpad Rakousko-Uherska po první světové válce. Po rozpadu Rakousko-Uherska vznikly nové státy, součástí kterých bylo minoritní obyvatelstvo. Takto se Maďaři stali nejpočetnější minoritou Československa, jelikož území, na kterém se soustřeďovali, bylo k Československu přičleněno. Tak, jak tomu bylo i u výše zmíněného chorvatského národnostního školství, tak i zde během druhé poloviny 20. století docházelo k rušení škol, ke změnám a reformám. V roce 1990 Slovenská matice předložila jazykový zákon, který stanovil za úřední jazyk slovenštinu. Tímto krokem chtěli Slováci snížit význam maďarského vzdělávání. O rok později Ministerstvo školství, mládeže a sportu Slovenské republiky nařídilo spravedlivou a nezaujatou školní politiku vůči každé národnostní menšině. Zájemci o vzdělávání si mohli vybrat ze tří typu škol (v mateřském jazyce; školy, ve kterých se vyučuje i mateřský jazyk; školy, kde jsou umístěny třídy s jiným vyučovacím jazykem). Tento princip se ale nelíbil maďarské menšině, proto vzniklo pár škol s maďarským jazykem vyučovacím, což bylo pro tuto menšinu velmi důležité. Dnes mají maďarské děti možnost navštěvovat dostatečný počet základních škol v jejich rodném jazyce. Po absolvování povinné školní docházky mnoho rodičů posílá své děti na střední školu do Maďarska.

Maďarskou menšinu, kterou tvoří 120 000 lidí, najdeme i v ukrajinské oblasti Zakarpatska, která byla v minulém století součástí Maďarska, Československa a SSSR. Region byl pro SSSR klíčovým, protože ze Zakarpatska a z bývalých československých území měla Moskva územní spojení se všemi státy střední Evropy. Po pádu Sovětského svazu v roce 1991 se region stal součástí nezávislé Ukrajiny. Téhož roku v prosinci 1991 se v této oblasti konalo obecné regionální referendum, na kterém byli obyvatelé regionu dotázáni, zda chtějí, aby byl udělen Zakarpatské oblasti status autonomní provincie na Ukrajině. I přesto, že 78 % občanů regionu hlasovalo pro udělení autonomie, výsledky referenda však ústřední vláda nikdy nesplnila.

Maďarská menšina na Ukrajině v některých oblastech jako je Berehovo a Chop (města poblíž západní hranice Ukrajiny s Maďarskem) tvoří téměř polovinu populace. Podle Ústavy Ukrajiny je ukrajinština jediným národním jazykem. Občanům, kteří patří k národnostním menšinám, je však v souladu se zákonem zaručeno právo na výuku ve svém rodném jazyce nebo studium rodného jazyka ve státních a komunálních vzdělávacích zařízeních a prostřednictvím národních kulturních sdružení. Podle Kulturního centra národnostních menšin Zakarpatska existuje 13 maďarských kulturních sdružení. V regionu je 63 škol, kde je vzdělávání pouze v maďarštině, 29 škol s maďarským a ukrajinským jazykem a jedna s ruským a maďarským jazykem. Je také možné získat vysokoškolské vzdělání na maďarské univerzitě v Užhorodě. Podle ukrajinské legislativy „O vládní jazykové politice“ schválené v roce 2012 získal maďarský jazyk oficiální status regionálního jazyka v regionech Berehovo a Vynohrad (Chelyadina, 2016). V poslední době i přes snahy Ukrajiny přiblížit své zákony a postupy evropským standardům, se její politika pro menšiny zdá být velmi restriktivní. Aktuálním problémem je Nový zákon o vzdělávání, který by mohl prakticky eliminovat používání maďarských a jiných menšinových jazyků ve školách po ukončení 4. ročníku. Ministerstvo tvrdí, že tato nová jazyková pravidla ve vzdělávání, která mají být realizována v průběhu několika let, má sloužit k účelům sjednocení národa (Gorondi, 2018).

Dalším státem, ve kterém funguje četné menšinové školství, je Litevská republika. Její zákony zaručují národnostním menšinám žijícím v četných a koncentrovaných komunitách veřejné a státem podporované školství. Pro Litvu jsou historické a kulturní monumenty etnických menšin součástí kulturního dědictví. Podle Litevčanů znamená zapomenutí na kulturní dědictví vzájemného soužití různých národů

ochuzování a popírání skutečného kulturního obraz konkrétní země. Problematika vzdělávání etnických menšin je řešena nejen na národní, ale i na mezinárodní úrovni. Na tomto místě je zapotřebí zmínit Rámcovou úmluvu Rady Evropy o ochraně národnostních menšin, která byla přijata v roce 1995 a byla Litevskou republikou ratifikovaná v roce 2000. Litevská vláda realizuje dva programy na podporu národnostních menšin, a to Program na podporu kulturní aktivity národnostních menšin a Program pro integraci Romů do litevské společnosti. Různé projekty v oblasti vzdělávání litevských národnostních menšin realizují vládní i nevládní organizace a vědecké instituce.

Současně v Litvě najdeme školy s ruským jazykem vyučovacím a s polským jazykem vyučovacím. Z 2058 všeobecných škol, bylo ve školním roce 2002/2003 56 škol s ruským jazykem vyučovacím a dalších 39 bylo smíšených škol s ruskými třídami. 81 škol mělo jako vyučovací jazyk polštinu a 43 škol bylo smíšených, tzn. s polskými třídami. Žáci v polských školách se na celkovém počtu žáků v Litvě podíleli 3,7 % a ruští žáci představovali 5,9 % z celkového počtu žáku. Školy národnostních menšin jsou financovány na základě stejných zásad a kritérií jako litevské školy. Stát například každoročně pokrývá výdaje na nákup učebnic. Pro litevské školy a školy národnostních menšin, které obvykle dostávají více finanční podpory, platí stejné podmínky (Motuzas, 2001).

Odlišná situace je v Bělorusku - taktéž bývalém sovětském státě, které je, podle posledního sčítání z roku 2009, domovem 295 000 etnických Poláků, kteří tvoří 3,1 % obyvatel země. Autor článku, zabývající se tímto tématem dále uvádí, že téměř 80 % z nich žije v regionu Hrodna. Takové početné etnikum by mělo zdánlivě potřebovat alespoň několik desítek škol s polským jazykem vyučovacím, nicméně národnostní školy v Bělorusku chybí. Dnes zde fungují pouze dvě, jedna v Hrodně a druhá ve Vaŭkavysku. V poválečné Běloruské SSR navíc nebyly žádné polské školy. Toto nejen odlišovalo sovětské Bělorusko od sovětské Litvy, ale také dodnes poukazuje na odlišný vztah sovětských republik s ústředními orgány v Moskvě. Sovětské úřady uzavřely poslední polskou školu v Hrodně v roce 1948.

Období národního oživení nastalo koncem 80. let a začátkem 90. let minulého století, jež se projevilo zahájením školní výuky v polštině ve dvou výše zmíněných školách. Je zapotřebí zmínit tři aspekty podílející se na formování konkrétních škol.

Za prvé výstavba těchto škol a jejich infrastruktury byla financována Polskou republikou, avšak školy spadají pod Běloruské Ministerstvo školství. Za druhé tento malý počet škol nemůže poskytnout každému možnost studovat v polštině. Za třetí vytvoření těchto dvou škol v nezávislém Bělorusku je v porovnání se sovětským obdobím pozitivní dynamikou. Tento výsledek však nelze nazvat plným úspěchem. Například z několika důvodů zástupci Svazu Poláků Běloruska nedokázali zřídit školu s vyučovacím polským jazykem ve městě Navahrudak (Kascian, 2018).

Mezi další historickou menšinovou komunitu, která vznikla v důsledcích historických procesů, patří Slovinci v Itálii. Kulturně, jazykově a etnicky je tato minoritní skupina občanů spojena se sousední zemi - Slovinskem. Jedná se o pás obcí podél východní hranice Itálie. V této oblasti, na křižovatce tří hlavních evropských etnických skupin: germánské, románské a slovanské, se státy, politické předpisy a hranice v průběhu staletí měnily. V první polovině 20. století se vztahy mezi oběma původními komunitami v této oblasti, tj. mezi italskou většinou a slovinskou menšinou, staly napjatými, zejména s nástupem fašistických autorit. Toto období mělo fatální důsledky. Slovinské školy byly zavírány, veřejné použití slovinského jazyka bylo zakázáno, jména a příjmení byla změněna na italskou formu, místní toponyma slovinského původu byla přejmenována. Knihovny, kulturní centra, divadla a noviny byly uzavřeny, slovinské hospodářské instituce byly zrušeny, rodiny byly vysídleny a deportovány. Jednalo se o etnické čistky, které trvaly až do konce druhé světové války, jež oslabily slovinskou národnostní menšinu.

V poválečném období se slovinská komunita obnovila a znovu rozvinula svou vzdělávací, kulturní a ekonomickou strukturu. V tomto období začal proces pomalé normalizace vztahů mezi slovinskou menšinou a italskou většinou. V polovině devadesátých let minulého století vzrůstala v Itálii politická pozornost národnostním menšinám. Na přelomu 21. století zavedla Itálie právní rámec pro ochranu menšin, který umožňuje řízení, zachování a rozvoj etnických a jazykových menšin. Po několika desetiletích Italská republika přijala v roce 2001 Zákon o ochraně slovinské menšiny, kterým garantuje kulturní autonomii, která je primárně zaměřena na právo používat slovinštinu ve veřejné správě a v oblastech, kde žijí Slovinci, tj. viditelná dvojjazyčnost v toponymech, veřejných značkách, garantuje vzdělávací systém ve slovinštině a autonomii organizační struktury menšiny.

Problémem se kterým se v dnešní době tato menšina potýká, je nízká míra porodnosti a hospodářská krize s následnou nezaměstnaností zejména mezi uchazeči o první zaměstnání, což vedlo k odchodu mladých lidí, většinou vysoce vzdělaných. Kromě toho existuje zvýšená touha mladé generace, jež vyrostla v duchu evropeismu, integrace, mnohojazyčnosti a mobility, emigrovat. Nicméně na druhou stranu etnický obraz ve školách se slovinským jazykem vyučovacím se mění. V důsledku vzrůstající touhy seznámit se se slovinským jazykem, se zvyšuje počet dětí ve slovinských školách. Slovinské základní školy se dnes nacházejí v regionech Terst a Gorizia, zatímco Slovinci žijící v regionu Udine mají pouze soukromé školy. Slovinská etnická menšina v Itálii má se Slovinskem rozsáhlé kulturní, politické a jiné vazby a jako země svého původu, nabízí finanční a jiné druhy pomoci své etnické menšině založené v Itálii (Jesih, 1999). V další části práce se budeme věnovat jedné národnostní skupině, která má historické kořeny a jazykové odlišnosti podobně jako výše uvedené příklady.

5 Dějiny polské entity v regionu Těšínského Slezska

Na východě České republiky v příhraničním pásmu na levém břehu řeky Olše (regionálně Olza[1]) žije polské autochtonní obyvatelstvo. Toto levobřežní teritorium Olše budeme v práci označovat jako česká část Těšínského Slezska. Místní obyvatelé i obyvatele sousedního Polska toto území nazývají Zaolzie (Zaolší)[2]. Pokud bychom používali české slovo Těšínsko, nebyli bychom přesní, jelikož toto slovo má více významu. Termínem Těšínsko může označovat jak okolí měst Český Těšína, historické Těšínské Slezsko[3] nebo jen jeho část, která je dnes součástí České republiky. Polský či nářeční termín Zaolzie je tedy přesnější, nicméně jak bylo zmíněno v úvodu práce, budeme používat pojem Těšínsko pro označení zkoumaného regionu. Území tohoto regionu začíná v oblasti obce Mosty u Jablunkova a končí u Bohumína. Budeme-li důkladnější, zmíněné území rozdělíme do čtyř oblastí:

1) jablunkovská (jihovýchodní část)
2) centrální (od Dětmarovic, Petrovic přes Český Těšín, Třinec až k Tyře a Bystřici)
3) bohumínská (severozápadní)
4) západní pásmo, jež hraničí s územím lašských nářečí (Pražmo, Frýdek, Ostrava) (Bogoczová, 1996).

Česká část Těšínska představuje společné pohraniční území Čechů a Poláků, které vzniklo po rozdělení Těšínského Slezska po první světové válce (Cichá, 2017). Zdejší obyvatelstvo se běžně dorozumívá východolašským (východoslezským) nářečím, které můžeme slyšet i na polské straně hranice. Místní obyvatele používají pro své nářečí pojmenování „po našymu“, v polské dialektologii se objevuje pojem „gwara (zachodnio)cieszyńska“ nebo „polska gwara Śląska na terenie Czechosłowacji“ (Basara, 1975). Při oficiálních setkáních nebo v písemné komunikaci se obyvatele tohoto regionu vyjadřují v českém jazyce, zřídka polsky a to v závislosti znalosti konkrétního jazyka nebo jazykové kompetence účastníka dialogu.

[1] Od roku 1945 se neoprávněně začalo v českém úředním jazyce používat označení „Olše“ i když z topografického, historického ani lingvistického hlediska nemělo žádné opodstatnění, neboť už od středověku nacházíme termín Olza v latinsky, česky, německy a polsky psaných pramenech.

[2] Zaolzie (z pol. jaz.) znamená územní celek, který se nachází na levém břehu řeky Olzy (v ČR) a kde žije polská národnostní menšina.

[3] Slezské piastovské knížectví od konce 13. století, okrajová součást Polska

V minulosti se stěží dala identifikovat česká či polská národnost mluvčího z mluveného projevu. Většina obyvatel hovořila nářečím, které se odlišovalo pouze množstvím použitých bohemismů nebo polonismů (Cichá, 2017). Můžeme konstatovat, že i dnes se zdejší obyvatele svým komunikačním jazykem odlišují od typických Čechů a Poláků a nářečím hovoří stále.

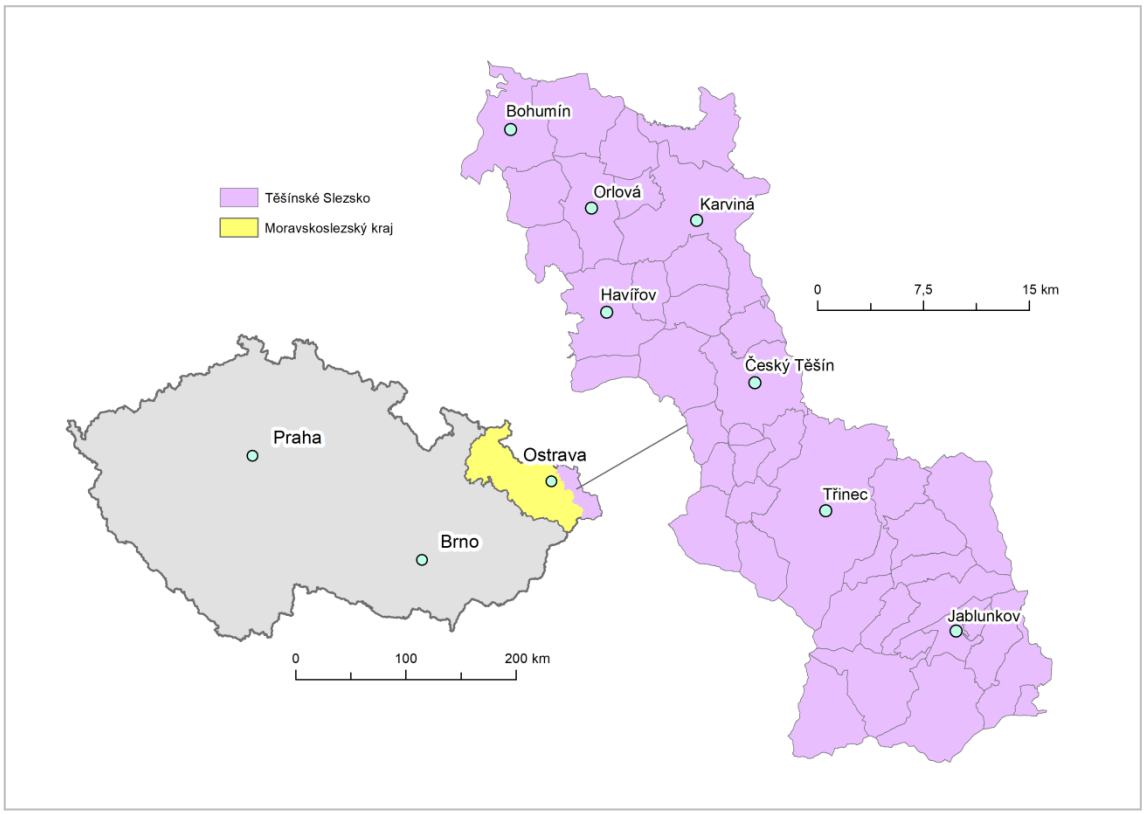

Obr. 1 Těšínské Slezsko v rámci ČR (zdroj: ArcČR, vlastní zpracování)

Dějiny polské menšiny na tomto území si můžeme rozdělit do čtyř základních etap. První etapa se vztahuje na historické období od začátků české i polské historie až do doby revoluce v roce 1848. Druhá etapa zahrnuje druhou polovinu 19. a počátky 20. století, tedy do vzniku samostatných států (Československo a II. Polská republika). Třetí etapa, nejbouřlivější, od 1918 – 1947 a poslední etapa pak zahrnuje období posledních sedmdesáti let. Oblast Zaolzie jak již bylo zmíněno, odkazuje na historickou část Těšínského Slezska, která byla v roce 1920 připojena k Československu. Navzdory anexe Slezska si místní autochtonní obyvatelstvo zachovalo svůj jazyk i tradice.

Začátky české a polské historie do revoluce v roce 1848. Území Těšínska patřilo v rámci České republiky k regionům, jež se vyznačovaly vyšší mírou správní a politické samostatnosti. Po rozdělení Opolského knížectví (rok 1281) (Wrzesiński, 2006) vzniklo

kolem roku 1290 Těšínské knížectví, ve kterém až do roku 1653 vládla knížata polského královského rodu Piastovců. Prvním knížetem vzniklého knížectví byl kníže Měšek Těšínský, jež přijal titul těšínského vévody a tímto krokem vymezil a legalizoval své dědictví. V roce 1335 se polský král Kazimír III. Veliký vzdal nároků na Slezsko ve prospěch českého krále Jana Lucemburského (Bakala, 1992). Po epizodické vládě mladého knížete Fridricha Viléma Těšínského, který předčasně zemřel v roce 1625 se vlády nad Těšínském ujala dědičná kněžna, jeho sestra Alžběta Lukrécie, která si tuto pozici vybojovala u císaře Ferdinanda III. (Jež, Pindur, 2010). Po její smrti připadlo Těšínské knížectví jako odumřelé léno Koruny české českým králům z rodu Habsburků, kteří zde vládli až do rozpadu Rakousko-Uherska (Stolařík, 1997).

Obr. 2 Slezsko kolem roku 1163 (zdroj: *Slezsko v dějinách českého státu*, vlastní zpracování)

V době Jara národů (rok 1848) po zrušení poddanství se zrychlil vývoj po všech stránkách (Kadłubiec a kol., 1997). Nastal rozvoj polských sociálních a družstevních organizací, politických stran, kulturního života a vzdělávání. Současně následovala rychlá industrializace, která vedla k přílivu velkých skupin obyvatel z ostatních částí Habsburské monarchie, především Čechů z Čech a Moravy a Poláků z Haliče, kteří byli silně národnostně polsky orientování (Gąsior, 2016). Obrovský nárůst obyvatel polské národnosti výrazně změnil národnostní strukturu Těšínska, došlo k rozšiřování polského jazyka, který byl vedle jazyka německého tehdejším úředním jazykem (Pastrňák, 2010), zakládaly se farní základní školy s polským jazykem vyučovacím, zavedly se polské knihy a během bohoslužeb se vedle latiny začalo kázat v polštině

(Ogrodzka-Mazur, 2015). Národnostní situace na Těšínsku byla komplikovaná. Žili vedle sebe Češi, Poláci a Němci. Češi i Poláci prosazovali svá politická i jazyková práva, ale zároveň je spojoval boj proti germanizaci a německému útlaku (Kostková, 2007).

Po rozpadu Rakousko-Uherska se vynořila otázka státní příslušnosti Těšínska, která vzhledem k územnímu charakteru nebyla jednoduchá. Těšínsko se tak stalo předmětem ostrého sporu mezi nově vzniklými státy. Původně místní konflikt přerostl záhy v mezinárodní problém. Každá ze stran místního obyvatelstva se snažila dokázat, že má na území právo. Pro Poláky bylo argumentem, že zde žilo převážně polské obyvatelstvo, Češi naopak trvali na historické příslušnosti k českým zemím (Kadłubiec a kol., 1997).

V meziválečném období hned po vzniku samostatných států Československa a Polska vypukl boj o toto hospodářsky i strategicky významné území s bohatými uhelnými ložisky, huti a důležitou železniční trati (Káňa, Pavelka, 1970). Pražští politici důsledně obhajovali přiřazení Těšínského Slezska k Československu, jakožto někdejší součást zemí české koruny. Na druhou stranu rovněž polská vláda viděla v této oblasti ekonomický potenciál, tím víc že zde ve většině žili Poláci. Polská vláda proto chtěla co nejrychleji uzavřít dohodu o toto sporné území, ale česká vláda ji ignorovala. Naopak Československo využilo těžkou situaci polského státu, který byl zapleten do četných pohraničních sporů, zvláště můžeme uvést polsko-sovětskou válku v letech 1919 – 1921 nebo polsko-ukrajinskou válku o východní Halič v letech 1918-1919, pro získání Těšínska ve vlastní prospěch. Dne 23. ledna 1919 zaútočila československá vojska na území, které podléhalo Národní radě Těšínského knížectví. Československým legionářům se postavila na odpor malá část místního polského vojska a místní civilní obyvatelstvo, pro které to bylo gesto vlastenecké povinnosti, ale pro tehdejšího prezidenta Masaryka to byl projev anarchismu. Docházelo proto k vraždění polských zajatců a civilistů (Szymeczek a kol., 2009). Československo proto uzavřelo s Polskem příměří a společně se dohodli, že „o *budoucí státní příslušnosti Těšínského knížectví rozhodne mírová konference v Paříži*“ (Gąsior, 2009, 25 s.). Byla určena nová demarkační linie, probíhající zhruba uprostřed sporného území, vymezující polskou a československou sféru vlivu, avšak ta vyvolala další konflikty a místní boje (Kadłubiec a kol, 1997). Oba státy se proto rozhodly uskutečnit referendum v roce 1920. Přípravy na plebiscit byly doprovázeny střety, zastrašováním a vraždami

příznivců opozice. Referendum tak nebylo možné uskutečnit a původně místní konflikt byl nakonec ukončen rozhodnutím Spojenecké rady vítězných mocností v belgickém Spa 28. července 1920 (Gąsior, 2016). Při návrhu o rozdělení nebyl přítomen polský zástupce, a tak se sporné území rozdělilo podle současné hospodářsko-politické situace, a ne podle etnických argumentů nebo historického práva. Československo získalo důležité strategické body: karvinský uhelný revír, třinecké železárny, košicko-bohumínskou železnici a Jablunkovský průsmyk. Hranicí na řece Olze bylo rozděleno rovněž hlavní město Těšínska, Těšín. Polsku připadla centrální historická část města se správními a kulturními institucemi (Pastrňák, 2010). Tímto krokem Polsko získalo 43,8 % území, na kterém žilo 139 600 obyvatel, v tom 61,1 % Poláků, 31,3 % Němců a 1,4 % Čechů. Na české straně zůstalo 295 200 obyvatel, z toho 48,6 % Poláků, 39,9, % Čechů a 11,3 % Němců (Ogrodzka-Mazur, 2015).

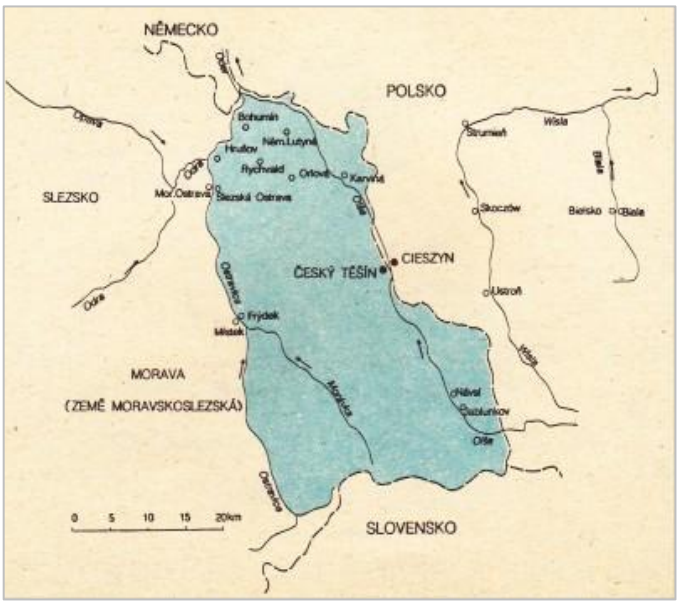

Obr. 3 Rozdělení Těšínska stanovené dne 28. 7. 1920 (území české strany je zakresleno modře) (zdroj: www.obrazyzkroniky.cz)

Po mnichovské dohodě bylo celé Těšínsko připojeno k polskému území. Okamžitě byl zaveden polský jazyk jako úřední, české organizace byly zakázány. V regionu se zhoršila ekonomická situace v regionu. Polský „zábor“ netrval ani jeden rok, protože když začala druhá světová válka, bylo toto území přičleněno k Německé říši (Kadłubiec a kol., 1997). Tímto krokem začalo poněmčování místních obyvatel prostřednictvím příslibů výhod, ale i výhrůžkami. Ti, kteří se pro germanizaci nehodili,

jednalo se především o Židy a polskou inteligenci, museli být odstraněni formou věznění, koncentračních táborů, nucených prací, deportací, atd.

Po skončení druhé světové války bylo území stejně rozděleno demarkační čárou, jak tomu bylo před rokem 1938 a vrátilo se do Československa. Toto rozdělení území přetrvává až do dnešních dnů (Král, Kaipr, Dillinger, Kricnerová, 2011). Předmětem sporu se během historických událostí stala také kulturní činnost a polské školství, o kterých bude pojednáno v dalších kapitolách. Až do roku 1989 byla veškerá činnost polské menšiny kontrolována vládnoucí komunistickou stranou. Teprve změna režimu a návrat k demokracii vedly k obnově činnosti spolků.

Obecně řečeno toto území změnilo v 20. století šestkrát svou státní příslušnost: do roku 1918 patřilo Rakousko-Uhersku, po období sporů v letech 1918-1920 nejdříve připadlo k Československu (do roku 1938), pak Polsku (1938-1939), za druhé světové války Německé Říši, od 1945 do 1993 Československu. Od 1993 je Těšínsko součástí České republiky.

6 Národnostní charakteristika regionu

Diplomová práce se týká polské národnostní menšiny, která je tvořena autochtonním obyvatelstvem, nikoliv emigranty z Polska. Podíváme-li se na definici menšiny, tak už z její etymologie vyplývá, že se jedná o početně slabší část obyvatel státu či nějaké územní jednotky, nicméně může mít dominantní postavení než určitá většinová skupina. Jiná situace nastává použijeme-li pojem národnostní menšina, tady musíme dodat, že tato menšina je oproti většině znevýhodněná, jinak řečeno nemá dominantní postavení a je zároveň úředně uznávána (Kokaisl, 2014). Každá taková skupina obyvatel se nějakým způsobem vyčleňuje vůči svému okolí. Mezi nejvíce patrné atributy patří jazyk, dále to může být náboženská příslušnost či regionální povědomí. V naší práci sehraje roli především zmiňovaný jazyk národnosti.

Z předešlé kapitoly víme, že rok 1920 byl zlomový, protože zkoumané, dosud celistvé území bylo rozděleno mezi nově vzniklé státy. Část území, připojena k Československu měla 1 280 km², z toho na 802 km² bylo soustředěno polské obyvatelstvo. Dodnes na tomto malém území žije polská menšina v České republice. Jedná se o okresy Frýdek-Místek a Karviná (tehdejší okresy Český Těšín a Fryštát) (Kadłubiec a kol, 1997). Národnostní struktura se během historických období měnila. Její změny lze sledovat na výsledcích sčítání lidu, avšak musíme mít na paměti to, že způsob zjišťování i metodika se v různých historických obdobích měnila a zjištěné údaje měly proto jinou váhu.

V době Rakousko-Uherska se národnost zjišťovala podle obcovací řeči. Za Poláka se považovala osoba, která si cítila být Polákem nebo hovořila místním dialektem (Baran, 2009). V letech 1880 – 1910 měly všechny okresy sledovaného území polskou většinu (až na okres Frýdek, kde převládalo obyvatelstvo používající češtinu jako obcovací řeč). Národnost se takto na začátku sledovaného období vyvíjela ve prospěch polského etnika.

Tab. 1 Národnostní složení obyvatelstva podle obcovací řeči v okresech Těšín a Fryštát (bez bývalého okresu Frýdek).

rok	Polština	%	Čeština	%	Němčina	%	Celkem	%
1880	71 239	75,5	16 425	17,4	6 672	7,1	94 370	100
1890	86 674	80,6	13 580	12,6	7 388	6,9	107 575	100
1900	115 392	80,6	14 093	9,8	13 476	9,4	143 220	100
1910	123 923	69,2	32 821	18,3	22 312	12,5	179 145	100

zdroj: *Kadłubiec a kol. (1997)*

Od vzniku Československa se dohromady uskutečnilo devět cenzů a v každém byla zjišťována národnost, avšak rozdílná byla metodika sčítání. Zásadní změnu v národnostní struktuře vyvolalo přičlenění Těšínského Slezska k Československu, která se projevila nárůstem české národnosti. Sčítání lidu v letech 1921 a 1930 nebyla příliš shodující, protože jak vidíme v tabulce 2., počet Poláků by musel klesnout na polovinu, což nebylo pravděpodobné (Baran, 2009). Příčinou poklesu byl přechod obyvatelstva hovořícího polským dialektem k české národnosti a migrace (také nucené). K české národnosti se hlásili lidé národnostně neuvědomělí nebo jedinci, kteří chtěli zlepšit své společenské postavení ve snaze vyhnout se nepříjemnostem a předejít stigmatu odlišnosti. Podle odhadů v 30. letech minulého století na Těšínsku žilo 20-40 tisíc „statistických " Čechů, kteří měli polská příjmení, zvyky i nářečí (Siwek, Zahradník, Szymeczek, 2001). Takto se v následujících letech z většinového etnika stávala menšina.

Tab. 2 Národnostní struktura podle národnosti okresů Fryštát a Český Těšín při sčítání lidu v letech 1921 a 1930

národnost	1921	%	1930	%
Poláci	68 034	33,4	76 230	33,5
Češi	88 556	43,4	120 639	53,1
Němci	18 260	9,0	17 182	7,6
Ostatní	2 326	1,1	2 204	1,0
Cizinci	26 568	13,0	11 144	4,9
celkem	**203 744**	**99,9**	**227 399**	**100,0**

zdroj: *Kadłubiec a kol. (1997)*, vlastní zpracování

Další sčítání proběhlo až v roce 1950, a to z důvodu tehdejší politicko-hospodářské situace. V tomto roce se definovalo národnost jako příslušnost k národu společně s kulturním a pracovním společenstvím. V době budování socialismu se

Těšínsko stalo, jak píše Zahradník (1997, 30 s.), *„ocelovým srdcem republiky*“. Extenzivní výroba oceli a těžba uhlí vyžadovala nárůst pracovních sil, a proto zde migrovali dělníci z blízkého Slovenska. Kvůli rozsáhlému poddolování při těžbě uhlí zanikly obytné oblasti. Došlo ke značnému promíchání obyvatelstva. Soudržnost polské komunity narušila také reforma z šedesátých let, kdy byl okres Český Těšín s nejpočetnější polskou komunitou zrušen a připojen k okresu Karviná. Jižní část byla připojena k českému okresu Frýdek-Místek (Zahradník in Kadłubiec, 1997).

Tab. 3 Národnostní struktura podle sčítání lidu z roku 1950 a 1961

národnost	**1950**	**%**	**1961**	**%**
Poláci	59 005	**26,8**	58 876	**20,9**
Češi	155 146	**70,6**	205 785	**73,2**
Slováci	4 388	**2,0**	13 223	**4,7**
Ostatní	1 272	**0,6**	3 299	**1,2**
celkem	**219 811**	**100,0**	**281 183**	**100,0**

(zdroj: Nástin dějin Těšínska)

Ve sčítáních 1970, 1980 a 1991 se národností rozuměla příslušnost k národu podle vlastního přesvědčení. Kromě toho v letech 1970 a 1991 – 2011 byl vedle národnosti zjišťován také mateřský jazyk, který vypovídal o etnické struktuře obyvatelstva. (Český statistický úřad, 2014). V době normalizace se polská menšina vyznačovala dalším poklesem a to z důvodu asimilace, která se projevila především v poklesu počtu polských škol, ale o tom budou pojednávat další kapitoly. V roce 1991 na české straně Těšínska žilo 43 tis. Poláků, kteří představovali 71 % osob, hlásících se k polské národnosti (podle sčítání lidu z roku 1991). Je důležité poznamenat, že rozmístění Poláků s českým občanstvím se v ČR liší od rozmístění Poláků s polským občanstvím, tzn., největší počet Poláků s českým občanstvím žije v Těšínském Slezsku. Naopak na území Čech a Moravy žijí Poláci s polskou státní příslušnosti, tedy imigranti z Polska (Zahradník in Kadłubiec, 1997). Předposlední sčítání lidu z roku 2001 ukazuje, že v okresech Karviná a Frýdek-Místek se k polské národnosti přihlásilo 14,8 % obyvatel, což je o 2,7 % méně než v předchozím sčítání z roku 1991 (SLDB, 2001).

Z posledního sčítání lidu v roce 2011 můžeme vidět neustálý pokles jedinců, jež se hlásí k polské národnosti. Důvodem není reálný pokles jedinců, ale to, že v souladu s národnostní metodikou bylo do cenzu v roce 2011 poprvé zahrnuto obyvatelstvo obvykle bydlící, což mělo dopad do národnostní struktury. Do obvykle bydlícího

obyvatelstva byli zahrnuti hlavně cizinci, pokud splňovali podmínky obvyklého pobytu bez ohledu na to, zda mají nebo nemají v ČR trvalý resp. dlouhodobý evidovaný pobyt (Český statistický úřad, 2014). Takto z výsledků vidíme, že pouze 5,7 % obyvatel těchto dvou okresu se přihlásilo k polské národnosti, to je 26 820 obyvatel z celkového počtu 464 150 (SLDB 2011).

V posledních letech se setkáváme s neochotou přihlášení se k dané národnosti, která se projevuje nejen v Těšínském Slezsku, ale v celé České republice. Během sčítání lidu v roce 1991 svou národnost neuvedlo 0,2 % obyvatel a v roce 2001 už 1,7 % (Šamanová, 2005). V roce 2011 probíhala kampaň proti sčítání lidu, což mělo značný vliv na jeho výsledky, protože 25,3 % obyvatel neudělilo svou odpověď na téma příslušnosti k dané národnosti. Toto množství je tak velké, že prakticky znehodnocuje údaje o národnostní struktuře. Hypotézy ukazují, že se jedná o lidi, kteří pochází buď ze smíšených rodin, nebo se jedná o jedince, kteří národnost považují za historický fenomén, pro některé je to věc osobní, někteří se bojí přiznat svou národnost kvůli problémům, kterým by museli čelit (Siwek, 2014). Jinak tomu není ani na Těšínsku, když v posledním sčítání lidu 21,4 % obyvatel neuvedlo svou národnost. Místní lidé si možná neuvědomují, jak důležitý je to krok. Zákon o menšinách z roku 2002 dává možnost konkrétní minoritě na daném území práva, pokud ovšem zahrnuje 10 % obyvatel určitého města. Jediným takovým regionem v ČR je Těšínsko (Srb, Ziegenfuss, Bulíř, 1990). Polská menšina může tak spravovat školy s polským jazykem vyučovacím, vydávat polské noviny, vést divadlo, televizní a rozhlasové programy nebo dvojjazyčné nápisy obcí a ulic.

K faktorům, které podporují stálý pokles jedinců s polskou národnosti, můžeme zařadit asimilační procesy, které obecně vystupují ve společnostech, ve kterých se nacházejí geograficky soustředěné kompaktní menšiny s vlastní kulturou a jazykem. Těšínsko je učebnicovým příkladem, protože tvoří malou skupinu v porovnání se společnosti celého státu, vyznačuje se etnickými, jazykovými i náboženskými zvláštnostmi. Tuto asimilaci podporoval v 60. letech stát, jelikož vytvořil nové administrativní struktury okresů, což vedlo k přesídlení řady obyvatel v důsledku nešetrného způsobu těžby uhlí na Karvinsku, dále pak přistěhovalectví české (slovenské) národnosti, která ovlivňovala strukturu rodin. V poslední době za nejtypičtější projev asimilace můžeme považovat uzavírání smíšených manželství, která se často stěhují pryč z regionu, a tím se převážně přiklání k české komunitě

(Rusková, 1997). Smíšená manželství, jež v regionu zůstanou, se musí rozhodnout, do jaké školy pošlou své dítě vzdělávat. Tímto se může projevovat úbytek dětí v polských národnostních školách a celkový zájem o udržování polské národnosti. Pravdivost těchto konceptů nám ukáže naše empirické šetření.

7 Polské národnostní školství v České republice

V této kapitole přecházíme k předmětu práce, a to k polskému národnostnímu školství. Každá národnostní menšina v ČR má nárok na vzdělávání ve vlastním mateřském jazyce. Tak to uvádí Listina základních práv a svobod, která zaručuje občanům, kteří tvoří národní nebo etnickou menšinu všestranný rozvoj, a to zejména právo rozvíjet vlastní kulturu, rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyce a sdružovat se v národnostních sdruženích. (Práva národnostních a etnických menšin, článek 25).

Faktorem podporujícím národnostní identitu menšiny Těšínského Slezska bylo a stále je školství, jež do značné míry formuje sociální vědomí této skupiny, a které bylo zárukou, že se Poláci v československém Těšínsku udrží. Je možno říci, že polské školství plní vedle obecně vzdělávací funkce také funkci národně-výchovnou. V následujících částech textu se budeme zabývat etapovým vývojem národnostního školství.

7.1 Polské národnostní školství před rokem 1920

Na území Těšínska se první školy začaly objevovat již v 14. století jako školy farní. Informace o tom, v jakém jazyce byla výuka vedená, se nedochovaly, ale s zřetelem na to, že se jednalo o školy farní a kázání během latinské bohoslužby bylo pravděpodobně v polštině, můžeme usuzovat, že i vyučovacím jazykem byla polština (Popiołek, 1986). Důkazem toho může být vratislavský synod z roku 1245, který zavedl povinnost modlit se během nedělní bohoslužby v hovorovém jazyce, tzn. v místním nářečí nebo polsky[4] (Macura, 1998). Na základě sčítání provedeném vratislavským biskupstvím v roce 1447 existovalo na Těšínsku víc než 30 kostelů, proto existuje hypotéza, že už v té době mohla při farních kostelech existovat škola, ve které učili číst a psát faráři, klerici nebo ochotní varhanisté (Macura, 1998). Důkazem počátků vzdělávání spjatého s církví dosvědčují mnohé obecní kroniky a publikace vytvořeny na památku výročí jejich vzniku. Na příklad v publikaci popisující historii obce Mosty u Jablunkova se píše, že nejstarší školství bylo spjato s jablunkovskou farností (Pindur, 2014). V 15. a 16. století byla jazykem škol, úřadů a literatury čeština, která se zde udržovala do 18. století a můžeme říci, že zabránila celkové germanizaci na Těšínsku.

[4] srov. LONDZIN, J. Początki szkolnictwa w Księstwie Cieszyńskim. Cieszyn. 1924. 27.s.

V době reformy školství Marie Terezie byla vyučovacím jazykem němčina, avšak to se změnilo reformami císaře Josefa II., který mezi jinými vydal toleranční patent, jenž byl krůčkem k nastolení náboženské svobody. V praxi se vyučovalo podle národnosti učitele a proto, že zde byli učitele především Poláci, vyučovalo se v polštině nebo v místním nářečí s pomocí českých učebnic. Polský jazyk jako vyučovací společně s polskými učebnicemi byl zaveden vládou v roce 1848 (Jasiński, 1997).

Ještě před tímto rozhodnutím vlády existují v severozápadních Beskydech osady, kde se vyučovalo polsky. Příkladem toho může být nejhustěji osídlená horská osada Bahenec, jež se nacházela v katastru obce Písek. Ve starých dokumentech je zmínka o tom, že už v roce 1819 byl na Bahenci učitel, který učil v soukromé chalupě (Kurzysz, Volný a kol., 2016). V sedmdesátých letech 19. století se občané této osady rozhodli vybudovat vlastní školu. V té době na Bahenci bydlelo přibližně 200 obyvatel včetně 50 dětí školou povinných. Takto se zde 36 let vyučovalo v polštině (do roku 1909). V době mezi válkami byla škola několikrát uzavřena. Od roku 1948 zde výuka probíhala v polském a českém jazyce ve dvou směnách, tedy dopoledne i odpoledne (Kurzysz, Volný a kol., 2016). Jiným příkladem může být publikace obce Mosty u Jablunkova, ve které se píše, že první triviální škola (tzn., učilo se číst, psát a počítat) vznikla společně se vznikem mostecké farnosti v roce 1785. Triviální škola v Mostech u Jablunkova byla od 70. let 19. století vedena jako škola s polským jazykem vyučovacím (Pindur, 2014).

Na Jablunkovsku dále najdeme školy s polským jazykem vyučovacím, které mají dvě stě let starou tradici, o níž se dočítáme v jednorázových publikacích, jež vznikly u příležitostí 200. výročí škol. Uvést můžeme na příklad školy v obcích Bukovci nebo Návsí. V Bukovci se učilo polsky i německy (Kowalczyk, 1992) což koresponduje s publikací Jasińského, který píše, že krajské úřady v Opavě zavedly v roce 1873 povinnou výuku v němčině (Jasiński, 1997). Další příklad můžeme najít v knize o obci Albrechtice, ve které je zmíněno, že vyučovací jazyk souvisel s osobou učitele. Zde se v polštině vzdělávalo od roku 1875 (Matroszová, 2006). V knize o Karviné (Hajzlerová, Matroszová, 2009) se uvádí, že ke konci 17. století se v první dřevěné škole učilo kromě polštiny místním dialektem, tedy „po našymu“ (Hajzlerová, Matroszová, 2009). Na základě školských statistik z roku 1872 je patrné, že na Těšínsku existovalo 44 tříd polských, šest českých a dvě německé. Ve statistikách se uvádí třídy,

protože některé školy, které vznikaly, měly někdy pouze jednu třídu, ale i přes to se označovaly jako školy (Jasiński, 1997).

Významnou úlohu ve formování polského školství sehrála polská Matice školství pro Těšínské knížectví (Macierz szkolna dla Księstwa Cieszyńskiego), která byla založena v roce 1885 (Grobelný, 1992). Polská matice školská byla první velkou organizací v tomto regionu, jež bojovala o existenci a uspořádání polského školství (Branny, 2000). Dalšími důležitými organizacemi ve zmíněné oblasti byly Krakovské Towarzystwo Szkoły Ludowej, Polskie Towarzystwo Pedagogiczne a Towarzystwo Ewangelickiej Oświaty Ludowej. Tyto organizace spolu s Towarzystwem Szkoły Ludowej založily v roce 1909 reálné gymnázium Juliusze Słowackiego v Orlové na Obrokách, které fungovalo do roku 1962. Kvůli důlním škodám se muselo přestěhovat nejdříve do jiné části Orlové, později v roce 1964 se stalo filiálním gymnáziem mladšího polského gymnázia v Českém Těšíně a to do roku 2009. Gymnázium s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně, založené v roce 1949 je dnes už jediným samostatným středoškolským vzdělávacím zařízením v ČR (Nowak, 2009). Takto před vypuknutím první světové války na české části Těšínska fungovalo 102 obecných polských škol, a 5 středních škol (Jasiński, 1997).

7.2 Polské národnostní školství v meziválečném období

Situace polského školství byla v tomto období dosti složitá. Po rozdělení Těšínska v roce 1920 byla většina škol obsazena českými vojenskými jednotkami, většina polských aktivních učitelů byla zatčena, docházelo k jejich napadení, demolování jejích bytů, pálení školních pomůcek. Činnost již zmíněného gymnázia v Orlové byla přerušena. Vztah představitelů polské menšiny v té době můžeme přirovnat ke vztahu Čechů v habsburské monarchii před rokem 1914. Tak jak Češi v habsburské monarchii, tak i Poláci si vytvořili síť společenských, kulturních, náboženských i sportovních organizací, které je podporovaly. Jak píše Baran: „*Ze všech oblastí společenského života mělo pro polskou menšinu největší význam polské školství, které bylo zárukou, že se Poláci na československém Těšínsku udrží.*“ (Baran, 2009, s. 33). Nejen státní úřady, ale i představitelé českých společenských organizací, a to především Slezská Matice osvěty lidové, která rozvíjela místní české školství, spěly k tomu, aby se české školy naplnily místními dětmi. Čeští aktivisté pravidelně informovali národní orgány o situaci menšiny a požadovali represivní

opatření vůči polským zástupcům. Čeští nacionalisté považovali obyvatele „Zaolzia“ za „polonizované Moraváky“, a ne za skutečné Poláky, a proto je chtěli získat pro český národ. Počešťování se týkalo hlavně státních zaměstnanců, na které byly vyvíjeny nátlaky. Tak například mnoho železničářů, kteří nechtěli posílat děti do českých škol, byli přemístění do vnitrozemí Československa. Průmyslové podniky přešly do rukou českého kapitálu, díky čemuž byly na občany polské národností činěny ekonomické nátlaky formou propuštění nebo snižováním mezd (Gąsior, 2016). České úřady nařídily změnu vyučovacího jazyka na český, polskému školství se odmítala finanční podpora, polští učitele byli prověřování a často odmítání do zaměstnání. Takto polské školství zaznamenalo hluboký pokles dětí. V roce 1920 navštěvovalo podle Macury (1998) kolem 22 tisíc dětí, o dalších pět let později klesl počet na polovinu (viz obr. níže).

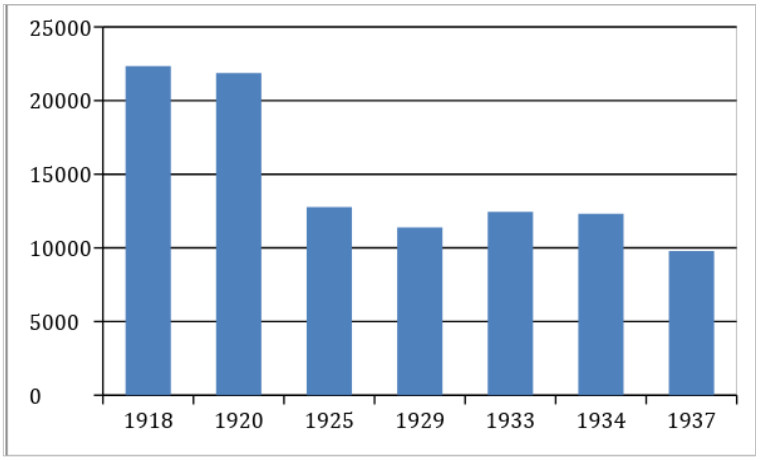

Obr. 4 Počet žáků za soudní okres Těšín, Jablunkov, Fryštát, Bohumín, Polská Ostrava, Moravská Ostrava **(**zdroj: Z dziejów szkolnictwa polskiego na Zaolziu, Macura, 1998, vlastní zpracování)

Z obrázku č. 4. je patrné, že v roce 1920 navštěvovalo polské školy 21 873 žáků, což je 32,5 % občanů polské národnosti z celkového počtu 68 034 (podle sčítání lidu 1921), avšak v roce 1930 byla účast poloviční (14,8 %) z celkového počtu místního obyvatelstva, tj. 76 230. Vidíme tedy, že počet obyvatelstva polské národnosti rostl, ale počet dětí v polských školách klesal. Ve školním roce 1920 bylo na českotěšínsku 97 základních škol. Pro srovnání na tomto území současně fungovalo 26 německých a 219 českých škol (Macura 1998; Gawrecki, 1992). Dále v roce 1937-1938 se zde nacházelo 106 polských národnostních škol, 72 mateřských, jedna střední škola hospodářská, průmyslová, obchodní a reálné gymnázium.

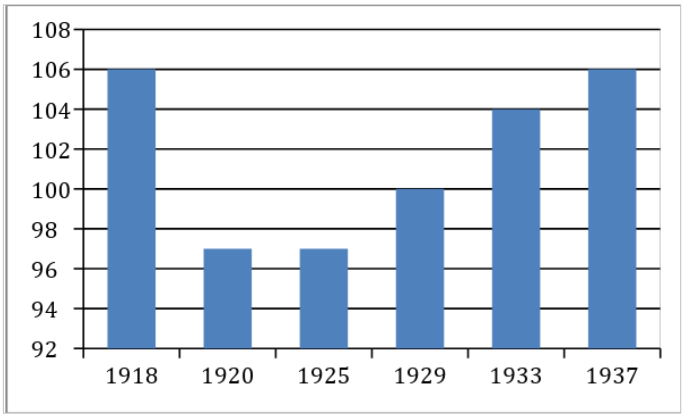

Obr. 5 Počet národnostních základních škol v soudních okresech Těšín, Jablunkov, Fryštát, Bohumín, Polská Ostrava, Moravská Ostrava **(**zdroj: Z dziejów szkolnictwa polskiego na Zaolziu, Macura, 1998, vlastní zpracování)

Důležitou roli hrála již zmíněna místní polská Matice školská, která vystupovala s žádostí o převzetí soukromých škol státem, ale Československo ze začátku nereagovalo. I když zákon, který vymezoval práva menšin, povoloval provozování škol s mateřským jazykem. Provoz škol si menšiny musely hradit samy (Jasiński, 1997). Pro polskou menšinu bylo neúnosné hradit si školy, jelikož většina obyvatel této národnosti zaujímala nejnižší příčky sociálního žebříčku. Jednalo se především o dělníky a horníky v ostravsko-karvinském revíru a drobné zemědělce na Těšínsku a Jablunkovsku. Polskou elitu představovali pouze kněží, lékaři, advokáte a učitelé.

Změny nastoupily v roce 1938, kdy došlo k přičlenění celého Těšínska k Polsku. Bylo zestátněno polské reálné gymnázium v Orlové a většina soukromých polských škol. V tomto roce na území Těšínska vstoupila polská armáda. Občané německé a české národnosti byli diskriminování, nuceni k vysídlení (Borák, 1999). České spolky a organizace byly rozpouštěny, polština se stala jediným úředním jazykem. České školství bylo likvidováno tak, že už v březnu 1939 zde neexistovala jediná česká škola (Baran, 2009). Po vypuknutí druhé světové války se Těšínsko stalo součásti Německé říše. Začala rychlá germanizace této oblasti a perzekuce proti místním obyvatelům slovanských národnosti. Tato situace postihla nejvíce Poláky, kteří byli zbavování majetku, vysídlování, trestání a zbavování občanských práv zatímco postavení Čechů bylo o něco lepší. Vliv Německé říše měl silný dopad na průmysl, školství, kulturu i celý společenský život. Zanikly rovněž polské školy (Borák, 1992). Ze strachu a nejistoty se zdejší obyvatele uchýlili k taktickému manévru a podepisovali takzvané

volkslisty[5]. Přes 150 místních polských učitelů se ocitlo v koncentračních táborech a vězeních. Školní budovy byly v dezolátním stavu, jelikož sloužily jiným účelům, pomůcky a vybavení byly zničeny. Děti, jejichž rodiče si nechali polskou národnost, směly navštěvovat pouze základní třídy, kde je učili mluvit a zpívat německy (Siwek, Zahradník, Szymeczek, 2001).

7.3 Polské národnostní školství v letech 1945-1989

Hned po skončení války skupina přeživších pedagogů usilovala o obnovení polského školství. I když už v červnu 1945 vydalo Ministerstvo školství a kultury Československa dekret o obnovení provozu polských škol na Těšínsku, nebyly obnoveny všechny, nýbrž pouze zestátněné. Úsilí o obnovu polského školství naráželo na řadu překážek, mezi jinými na to, že školství bylo před válkou rozděleno na veřejné a soukromé školy (problém s financováním nákladů), nedostatek místnosti, pomůcek a vybavení (Siwek, Zahradník, Szymeczek, 2001). Na základě dekretu v platnost vešlo nařízení o způsobu provádění zápisů do škol. Národní výbory měly spolupracovat s českými a polskými učiteli, avšak platná nařízení nedodržovaly. Zápisy se často uskutečňovaly bez přítomností polských učitelů, byl vyvoláván nátlak na rodiče, aby děti poslali do českých škol. Situaci polským školám zhoršovala neinformovanost veřejnosti o zápisech, docházelo k fyzickým napadením učitelů a k falšování výsledků zápisu. Nicméně koncem července 1945 bylo připraveno 84 polských škol, které navštěvovalo 7 729 žáků, a střední školy s 510 žáků (Janák, Prokop, Krol, 1992, číselné údaje převzato z publikace Macury, 1998). Zvláště důležitou roli sehrálo Towarzystwo Nauczycieli Polskich (dále jen TNP), které vzniklo už v roce 1921 (Gawrecki, 1992). Towarzystwo Nauczycieli Polskich se po válce reaktivovalo a ujelo se řady organizačních problémů spojených s obnovou školství. TNP vyřizovalo žádostí učitelů o zaměstnání, provádělo inventarizaci majetku, sbíralo polské učebnice a knihy (Jasiński, 1997). Pro zaplnění mezer v chybějících učebnicích TNP začalo publikovat školní časopisy Nasza Szkoła, Praca Szkolna (Siwek, Zhradník, Szymeczek, 2001).

[5] listina, která měla za cíl zařazení obyvatel do kategorií podle kritérií „vhodnosti“ sestaveným dle Heinricha Himmlera

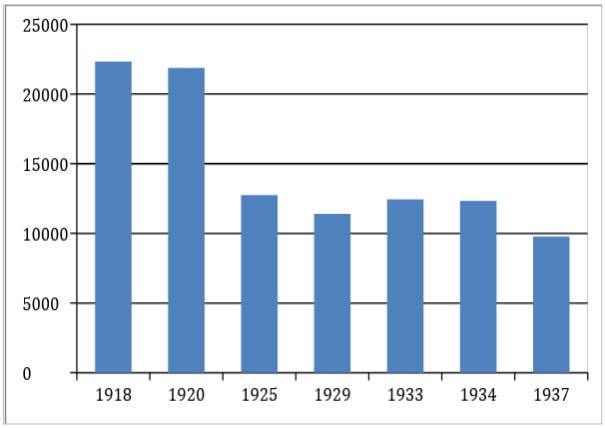

Obr. 6 Počet žáků do roku 1937 v soudním okrese Těšín, Jablunkov, Fryštát, Bohumín, Polská Ostrava, Moravská Ostrava (zdroj: Z dziejów szkolnictwa polskiego na Zaolziu Macura, 1998, vlastní zpracování)

Síť polských škol se během let 1945 – 1975 nenápadně měnila, což můžeme vidět na obrázku 7. Ve školním roce 1945 nebylo ve srovnání s rokem 1937 otevřeno 22 základních škol. Během dalších dvou poválečných let bylo uzavřeno 11 základních škol. Do roku 1948 tedy polské školství prožívalo úpadek. Změny nastaly po roce 1948, kdy byla moc v rukou komunistů, kteří si chtěli získat hlasy polských voličů. Do provozu bylo uvedeno 19 nečinných škol. Kromě gymnázií v Orlové a Českém Těšíně byly po roce 1948 otevřeny polské třídy na Zdravotní škole v Orlové, Střední akademické škole v Českém Těšíně, na Průmyslové škole v Karviné (dnes už pouze české), Pedagogickém gymnáziu v Orlové (fungovalo do roku 1957) a Zemědělském učilišti v Jablunkově (Siwek, 2001).

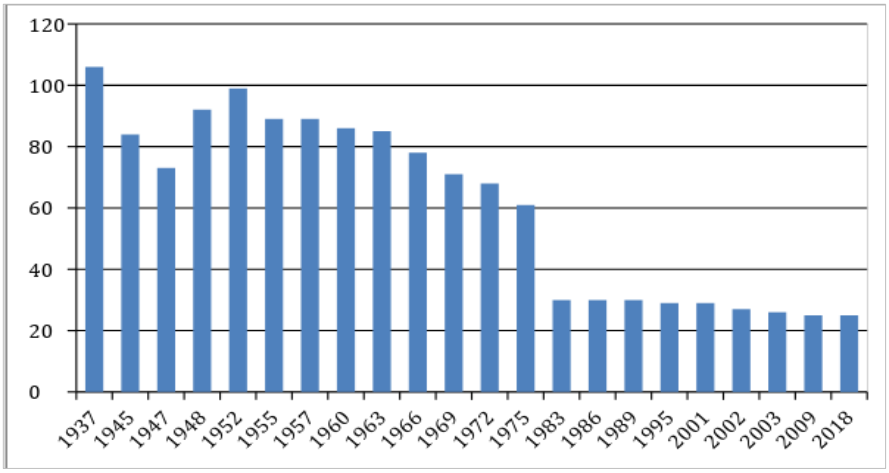

Obr. 7 Počet základních škol (první a druhý stupeň) v okresech Karviná a Frýdek (zdroj: Z dziejów szkolnictwa polskiego na Zaolziu, Macura, 1998, vlastní zpracování)

Na základě literatury můžeme konstatovat, že po změnách v období od roku 1948 do roku 1961 polské školství zaznamenalo nárůst počtu žáků i škol. Avšak na obrázku č. 8. můžeme spatřovat náhlý pokles počtu žáku po roce 1952. Nejedná se v tomto případě o změny v národnostní struktuře či úbytku žáků pouze v polských školách, nýbrž o celorepublikový trend, spojený se slabými ročníky narozenými po druhé světové válce. Dále v 60. letech vidíme opět vzestup počtu žáků, což zase souvisí s reakcí na slibované prodloužení mateřské dovolené (Kučera, 1994).

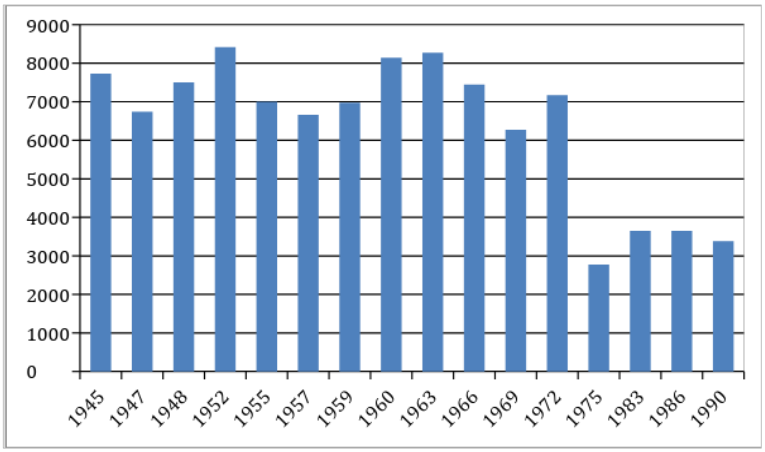

Obr. 8 Počet žáků v ZŠ v okresech Karviná a Frýdek (zdroj: Z dziejów szkolnictwa polskiego na Zaolziu, Macura, 1998, vlastní zpracování)

V době normalizace kolem roku 1970 počet žáků klesl (Bogoczová,1996). Během tohoto období zaniklo 41 základních škol s polským jazykem vyučovacím. Příčinou tohoto jevu bylo nařízení ministerstva školství, které nařídilo plošnou likvidaci malotřídních škol, nejen menšinových. Byly zrušeny páté třídy na prvním stupni a výuka na základních školách byla zkrácena z devíti na osm let. Byly uzavírány malé vesnické školy (Nowak, 2009). Tato situace byla pro polskou menšinu dosti obtížná, jelikož některé polské školy se staly pro mnohé žáky příliš vzdálené. Takto zanikala kulturotvorná a národní role polských škol na malých vesnicích. Proto postupně docházelo k úbytku žáků, i když počet škol klesal mnohem pomaleji. Příčiny můžeme spatřovat hlavně v geografické poloze škol. V případě, že se v blízkosti bydliště vyskytovala česká škola, bylo pro mnohé rodiny pohodlnější posílat své děti do této školy. Málokdy zvítězilo polské cítění. Mnozí se také domnívali, že posláním dítěte do české školy zajistí lepší start do života (Jasiński, 1997). Jako příklad je možno uvést neochotu zaměstnávat absolventy polských středních a vysokých škol. Takto ubylo ve školách kolem 4 000 žáků, čili téměř polovina (Nowak, 2009). Za nejdůležitější příčinu

musíme uvést stoupající počet smíšených manželství. Podle Bogoczové (2001) 70 % všech uzavřených manželství na Českotěšínsku jsou smíšená a z toho pouze 6 % dětí chodí do polských škol. Takto polovině dětí, které měly z 60 % otce české národnosti, byla zapsána v letech 1966–1970 polská národnost, avšak před zápisem do školy jim rodiče často měnili původně polskou národnost na českou. Od 70. let se v polských školách začalo vyučovat češtinu už od druhé třídy, a ne od třetí jak tomu bylo dosud (Nowak, 2009). Polsky jazyk je v tomto regionu slyšet stále řidčeji, a od roku 1980 v žádné obci Poláci nepředstavovali většinu (Nowak, 2009).

7.4 Současné polské národnostní školství

Návrat k demokracii a transformační změny otevřely novou kapitolu pro polské školství. Aktivity příslušníků polské národnostní menšiny se dostaly pod patronát největší polské organizace PZKO (Polský kulturně-osvětový svaz) a Kongresu Poláků, který zastřešuje všechny nově vzniklé spolky (Szymeczek, Kaszper, 2009). V roce 1990 na základě zákona č. 564/1990 o státní správě a samosprávě ve školství byly školní zařízení svěřený obcím, což bylo pro národnostní školství nevýhodné, jelikož o jejich existenci a přiznání různých dotací rozhodoval obecní úřad. Obce začaly připojovat polské mateřské školy k českým. Takto se stalo například ve Stonavě, Písečné, Písku, Gutech, Komorní Lhotce (Jasiński, 1997). Pro většinu žáků je dodnes přítěží to, že častokrát musí dojíždět nemalé vzdáleností do jiné polské školy. Zástupci menšiny vnímají tuto situaci jako alarmující, jelikož v mnoha případech se rodiče mohou rozhodnout posílat děti raději do školy české, která se nachází v blízkosti jejich bydliště.

Dalším problémem polských škol se stala novelizace školského zákona č. 138 a 139, která vytyčila určitý minimální počet dětí ve třídách, což vedlo k zániku především mateřských škol, ale i k likvidaci základních škol. Školy musely žádat MŠMT o udělení výjimek ze školského zákona.

Dnešní počty žáků ve školách ovlivňují současné demografické trendy. V minulosti bylo normální, že v každé rodině bylo 6-8 dětí, dnes je situace jiná a průměrný počet dětí v rodině klesl na dvě. Z uvedeného důvodu dochází k poklesu na všech typech škol.

V roce 1995 vzniklo v Českém Těšíně Pedagogické centrum, které pečuje o tyto školy v oblasti vzdělávání. Zřizovatelem této instituce je Ministerstvem školství. Pedagogické centrum zajišťuje mezi jinými metodické školení, přednášky a konference,

poskytuje metodické poradenství pro učitele, publikuje časopisy pro děti a mládež polské národnosti - Ogniwo, Jutrzenka, ve spolupráci s MŠMT zajišťuje odborné překlady učebnic pro školy s polským jazykem vyučovacím a vede každoroční statistiky, které byly použity v této práci ke zpracování grafů počtů žáků a škol.

Po zrušení hraničních kontrol v roce 2007 se na Těšínsku setkáváme s novým trendem, respektive stále více občanů z Polska zapisuje své děti do národnostních škol s polským jazykem vyučovacím v České republice. Podle Poláků mají tyto školy větší disciplínu, rodinné prostředí, vyšší úroveň výuky, líbí se jim české osnovy, mimoškolní aktivity a fungování družin. Navíc se děti naučí i český jazyk, což se jim v pohraničí může hodit při hledání práce (Aktuálně.cz, 2016). Příkladem může být Základní škola Dr. Olszaka v Karviná-Fryštát (Karvinský deník, 2012).

V současné době na území dvou zmíněných okresů Frýdek-Místek a Karviná funguje dvacet pět základních škol s polským jazykem vyučovacím a jedno gymnázium.

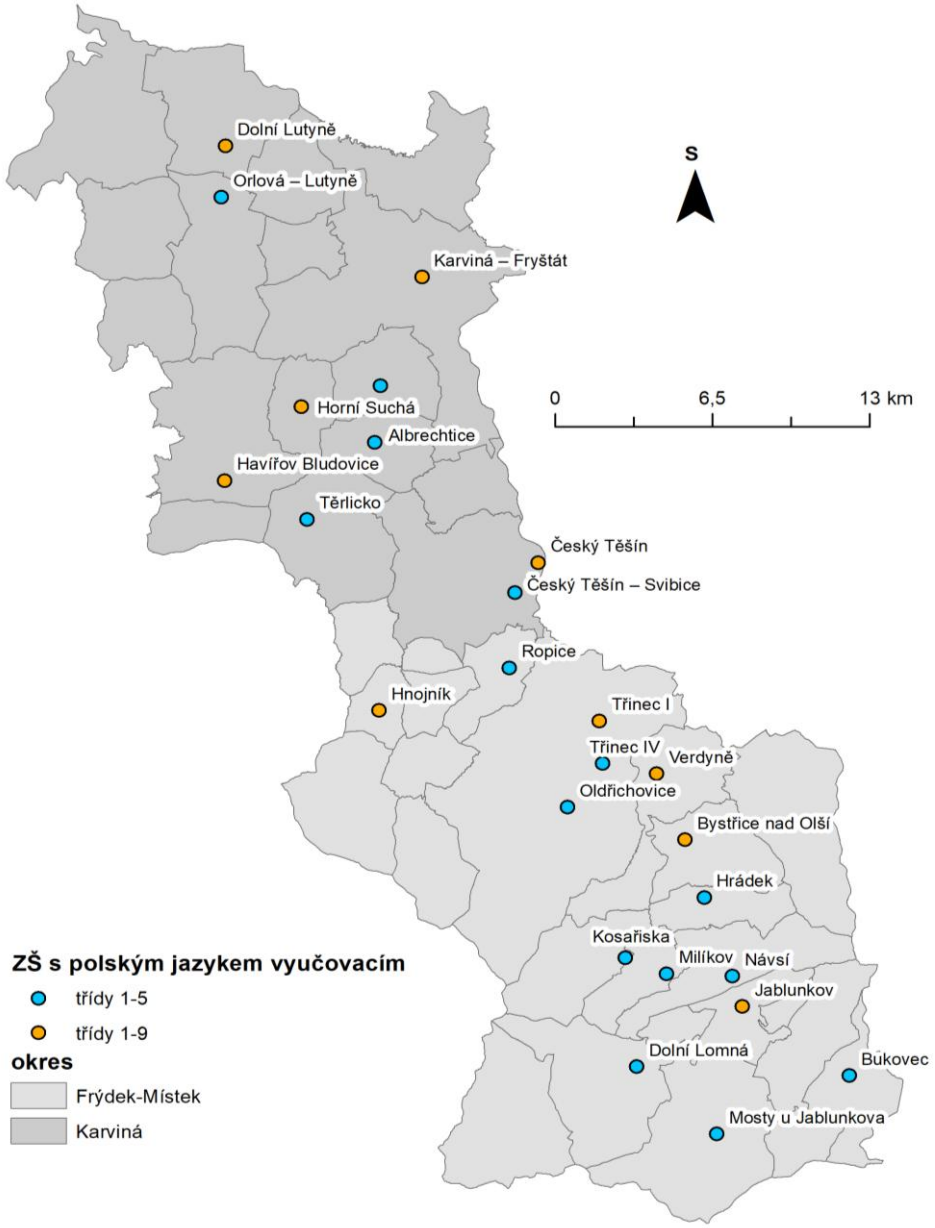

Obr. 9 Rozmístění základních škol s polským jazykem vyučovacím ve školním roce 2018/2019 (zdroj: ArcČR, vlastní zpracování)

Co se týče vývoje středních škol, tak stejně jako u základních dochází k poklesu počtu žáků. Dnes výuka v polském jazyce probíhá pouze na Gymnáziu s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně (Polskie Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego), na Obchodní akademii v Českém Těšíně, kde je zřízená polská třída. Dříve se ještě vyučovalo v polštině na Střední zdravotnické škole v Karviné a Střední průmyslové škole v Karviné, ale v roce 2005/2006 se třída neotevřela (Kedziorová, 2008).

7.5 Shrnutí vývoje školství

Z výčtu všech základních škol, které na území Českotěšínska existovaly (viz příloha), můžeme vyčíst, že zde dohromady existovalo 129 škol. Dnes jak víme z předchozí kapitoly, jich funguje pouze 25. První etapa zavírání škol nastala v 20. letech 20 století. Ve 30. letech byly zavírané další školy. Jednalo se především o školy z oblasti Ostravy, které byly vybudovány pro dětí dělníků přistěhovaných z Polska. Tyto školy po skončení druhé světové války nebyly obnovovány. V 50. letech došlo k reorganizaci škol. Prvostupňové školy se sloučily s druhým stupněm. Takto se sloučilo, a také zaniklo 13 škol. K sloučení došlo na příklad v Dolních Bludovicích (část Havířova), Vendryni, Českém Těšíně, Jablunkově, Hnojníku, Karviné, Lazach, Mostech u Jablunkova. Od 60. let postupně docházelo k poklesu počtu dětí ve většině škol. Z uvedených důvodů malého počtu dětí, důlních činnosti a reorganizaci škol bylo 32 škol.

Doposud se na území České republiky setkáváme s lidmi, jež uvádí ve svých životopisech absolvování základní školy s polským jazykem vyučovacím. Je zapotřebí poznamenat, že v národnostních „polských školách“ platí rámcový vzdělávací program ČR a v didaktickém procesu se používají mnohé české učebnice. Pedagogové se proto potýkají s problémem, jak žáky systematicky učit polské dějiny a zeměpis. Od iniciativy každého pedagoga těchto škol také záleží výchova dětí v polském duchu. V následujících částech textu se budeme zabývat etapovým vývojem národnostního školství.

8 Postoje rodičů k zapisování dětí do polských národnostních škol

V souladu s cíli této práce proběhlo dotazníkové šetření popsané v druhé kapitole. Jednalo se o šetření, které svou podstatou bylo sondou, jež měla odhalit, jaké jsou názory rodičů na zápis dětí do polských základních škol.

Hodnocení výzkumu je založeno na analýze jednotlivých otázek, které byly předloženy rodičům, a to jak v tištěné podobě na základě prosby o vyplnění, tak online přes služby Google formuláře (viz druhá kapitola). Použitá metoda sněhové koule nám poskytla sběr informací určité sociální skupiny, v našem případě rodičů z česko-polského pohraničí. Do empirického šetření se celkově zapojilo 53 párů.

Otázka 1: Struktura zkoumaného vzorku.

Z hlediska pořadí otázek v dotazníku se jednalo o poslední otázku, avšak v této kapitole ji dáváme na začátek, abychom poznali strukturu respondentů. Otázka zjišťovala jejich osobní informace, to znamená, věk, dosažené vzdělání, absolvovanou základní školu, a zdali jsou členy PZKO[6].

Z výsledků vyplývá, že v našem výzkumu byla početně nejvíce zastoupena věková kategorie 35–44 let, která zahrnovala 44 respondentů, což představuje 40 % všech dotazovaných. Další početnou skupinou, kterou tvořilo 29 respondentů, byla skupina ve věku 25–34 let, tj. 34 %. Více méně srovnatelné byly skupiny 45–54 a 55–64, jež představovaly dohromady 29 respondentů. Početně nejmenší byla skupina 65+, ve které byli pouze čtyři dotazovaní (viz obr. 10.). Průměrný věk žen činil 41,8 a průměrný věk mužů byl 45,8 let.

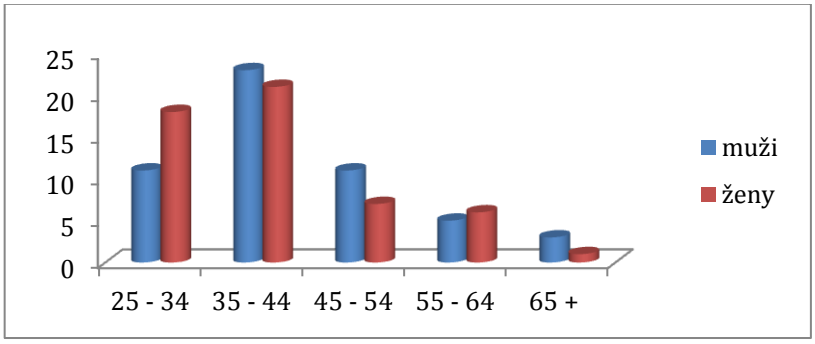

Obr. 10 Věková struktura respondentů

[6] Polský kulturně-osvětový svaz v České republice

Z vyplněných dotazníků dále vyplývá, že nejpočetnější skupinou z hlediska vzdělání byla skupina respondentů s vysokoškolským vzděláním, kteří představovali 39 % z celkového počtu. Druhá byla skupina s úplným středoškolským vzděláním, a to s 34 %. Jako třetí se umístila skupina s dosaženým středoškolským vzděláním bez maturity, která představovala 26 %. Nejméně početnou skupinou byl pár respondentů se základním vzděláním, jednalo se o nejstarší zapojené respondenty v celém šetření, kteří z hlediska věku měli více jak 82 let.

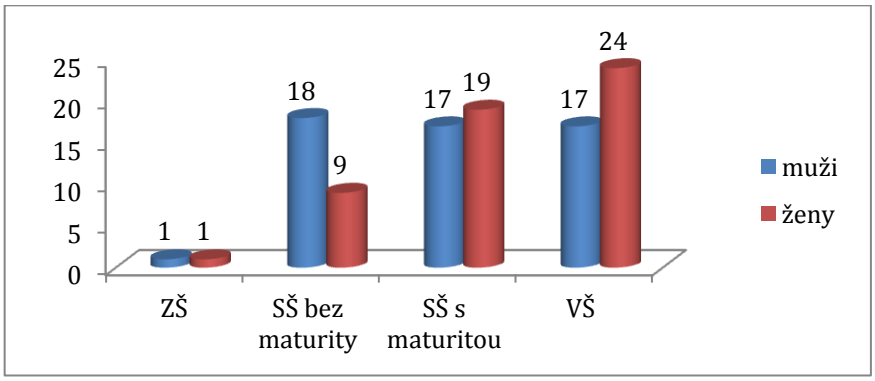

Obr. 11 Nejvyšší ukončené vzdělání respondentů

Poslední zjišťovanou informací byla absolvovaná základní škola a členství respondenta v PZKO. Nejvíce dotazovaných, již se zapojili do našeho empirického výzkumu, měli absolvovanou polskou národnostní školu, tj. 67 %, přičemž počet žen a mužů byl srovnatelný, jak lze vidět na obrázku 12. Do české školy chodilo 29 % respondentů. Kromě těchto dvou typů škol, které se ve zkoumaném regionu nacházejí, byly v dotazníku uvedeny ještě základní školy anglické a německé. Z těchto údajů o jiných základních školách na základě hodnocení následujících otázek zjistíme, že se jednalo o muže, kteří se do daného regionu přistěhovali a jež současně uváděli národnost německou a anglickou. Jiným případem je pár, jež za druhé světové války musel absolvovat výuku na německé škole, která se nacházela na teritoriu zkoumaného regionu, v délce jednoho a půl roku.

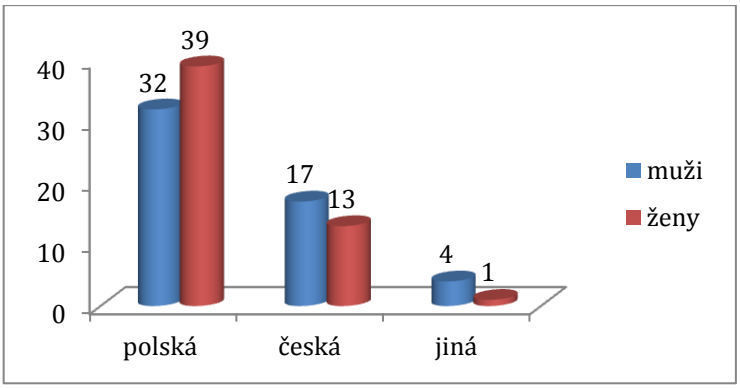

Obr. 12 Absolvovaná základní škola respondentů

Polský kulturně-osvětový svaz v České republice (zkr. PZKO) je organizací sdružující osoby starší patnáct let, ve většině případů polské národnosti, která má za cíl mimo jiné zachovat etnickou identitu Poláků v České republice. Podíváme-li se na respondenty našeho šetření, tak 57 % respondentů není zapsáno do této organizace a 43 % ano. Většinu zapsaných tvoří ženy, tj. 61 %. Naopak mezi těmi, kdo nejsou zapsání do PZKO, tvoří muži větší polovinu, tedy 58 %.

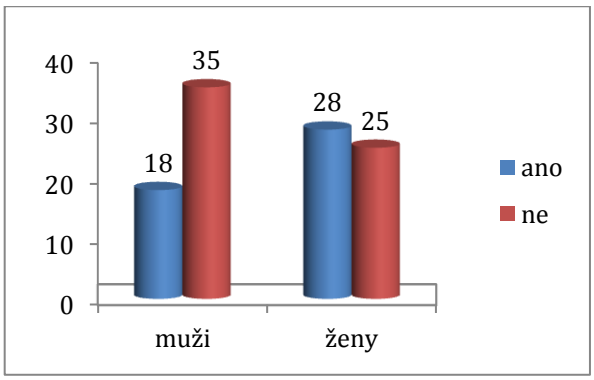

Obr. 13 Účast respondentů v PZKO

Otázka 2: Uveďte místo Vašeho bydliště.

Tato otázka byla stanovena hned na začátku dotazníku, aby nám poskytla informace o tom, ze které částí zkoumaného regionu se zapojilo nejvíce respondentů. Největší počet zúčastněných byl z okresu Frýdek-Místek, tj. 41 z celkového počtu 53 odpovědí, tedy 77 %. Celkově 11 vyplněných dotazníků jsme získali z Jablunkova, dále osm dotazníků bylo z obce Písek u Jablunkova, po pěti odpovědích se nám dostalo z Návsí a Českého Těšína a čtyři z obce Ropice. Z dalších obcí se vždy zapojil jeden nebo dva páry rodičů, což lze pozorovat na obrázku č. 14.

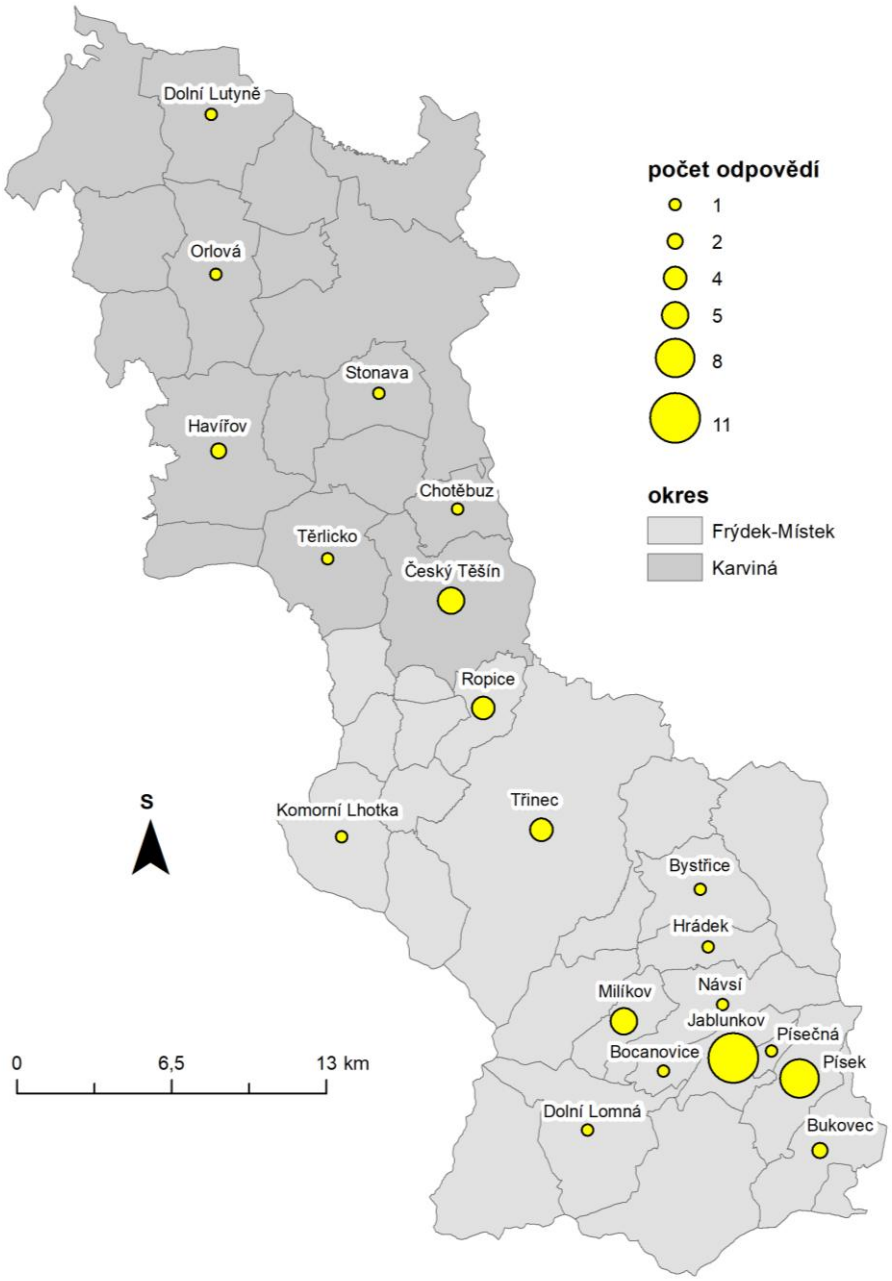

Obr. 14 Počet odpovědí podle příslušností k obcím okresů Frýdek-Místek a Karviná (zdroj: ArcČR, vlastní zpracování)

Otázka 3: Jak dlouho bydlíte v tomto regionu?

Na základě této otázky, jež byla položena zvlášť pro muže i ženy, jsme chtěli zjistit, zdali respondenti pocházejí ze zkoumané oblasti či nikoli. V šetření se ukázalo, že 94 % dotazovaných žen žije v tomto regionu od narození a 6 % uvedlo, že zde žijí kratší část života. Na základě další otázky jsme vyvodili závěr, že zmíněných 6 % žen se s největší pravděpodobností do zkoumaného regionu přistěhovaly, jelikož byly české

národnosti a jak samy uvedly, nežijí na Těšínsku dlouho. Možnost odpovědi „delší část života“ se neobjevila.

V porovnání s odpověďmi žen byly u odpovědí mužů zastoupeny všechny možnosti. Na základě hodnocení jsme zjistili, že 43 mužů uvedlo možnost první, tedy že v tomto regionu žijí od narození, osm označilo možnost „kratší část života“ a dva uvedli, že zde žijí delší část života, přitom všichni, co uvedli jinou odpověď než první, tj. že zde nežijí od narození, měli jinou národnost než polskou.

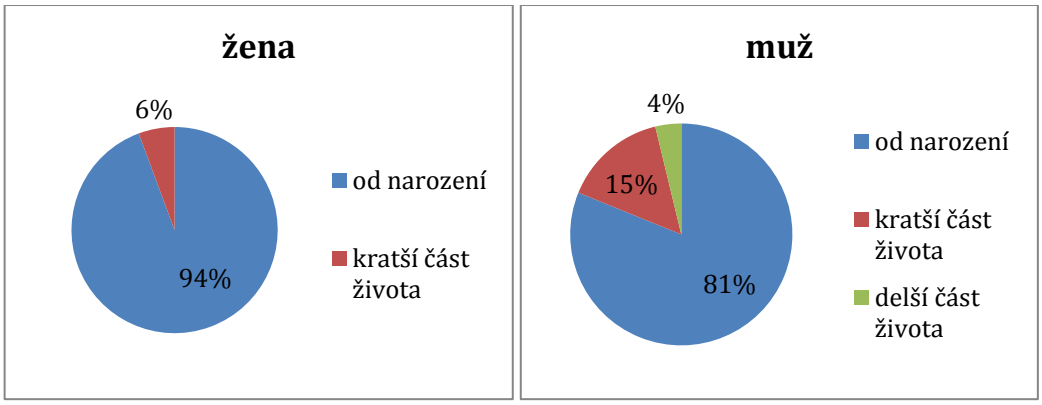

Obr. 15 Procentuální zastoupení odpovědí na 2. otázku

Otázka 4: Jaké jste národnosti?

Pokud jde o otázku národnosti, tak v odpovědích převažovala polská či česká národnost. U žen převažovala národnost polská, tj. 39 respondentek uvedlo národnost polskou a 14 národnost českou. U mužů jsme se setkali kromě české a polské národnosti, také s národností německou a anglickou. Takto muži uvedli polskou národnost v 34 případech, dále 14 uvedlo národnost českou, tři anglickou a dva německou (viz obr. 16).

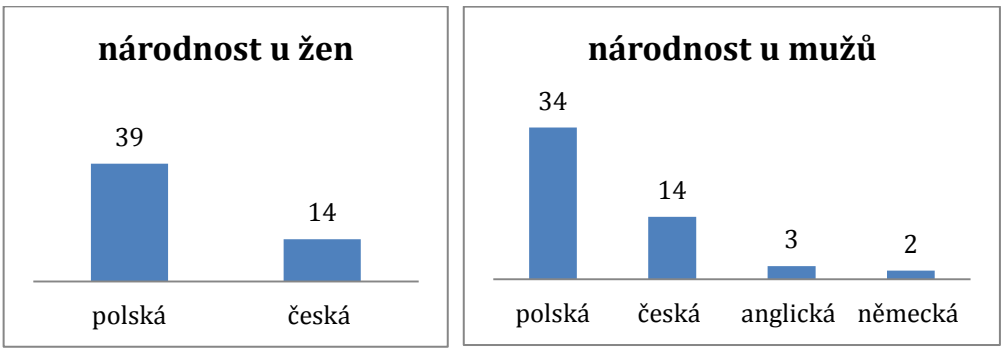

Obr. 16 Početní zastoupení národnosti podle pohlaví

Dále na základě této otázky můžeme konstatovat, že ve 23 případech šlo o oba partnery polské národnosti, jeden pár byl české národnosti a zbylých 29 představovalo smíšená manželství či partnerské vztahy.

Otázka 5: Jakou národnost měli Vaši rodiče?

V této otázce jsme se ptali párů, jaké národnosti byli jejich rodiče. Nebudeme hodnotit počty otců a matek konkrétní národnosti, ale uvedeme procentuální zastoupení manželství podle národnosti.

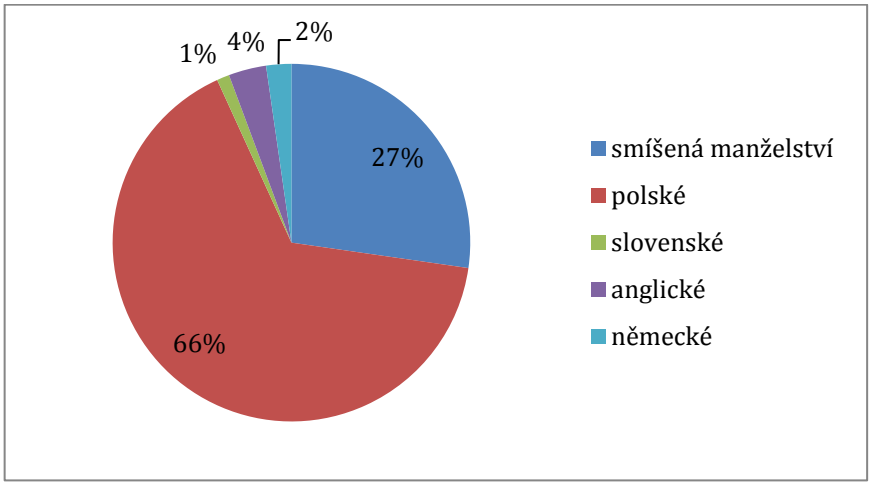

Obr. 17 Procentuální zastoupení rodičů respondentů podle národnosti.

Z celkového počtu 106 bylo 58 manželství, kde oba rodiče byli polské národnosti, 18 manželství bylo národnosti české, smíšených manželství se objevilo 24 a zbytek tvořili manželé národnosti anglické, německé a slovenské. Z polských manželství (tzn. podle národnosti rodičů respondentů) pouze jedna respondentka uvedla národnost českou, a také to, že chodila do české základní školy, avšak dnes sama posílá své dítě do školy polské. Důvodem může být asimilace, jelikož její manžel má národnost polskou. Stejný vzorec jsme našli i u českého manželství, ze kterého respondentka uvedla jako svou národnost polskou a absolvování polské školy.

Zhodnotíme-li situaci českých manželství, zjistíme, že z uvedených 18 manželství prarodičů, přičemž respondentů české národnosti bylo 17 (zbylý jeden případe je popsán výše) dnes 13 respondentů posílá děti do polské národnostní školy. Faktory, jež sehrály roli při výběru právě této školy, se budeme zabývat v dalších odstavcích.

Situaci smíšených manželství rozebereme více dopodrobna, jelikož nám může ukázat možnosti rozhodování při volbě vzdělávacího zařízení pro dítě. Matek s polskou národností bylo v dotazníkovém šetření uvedeno 13 a matek s českou národností bylo 11. Z těchto údajů jsme dále vyvodili, že z 24 smíšených manželství prarodičů 15 potomků (naši respondenti) uvedlo národnost polskou a devět národnost českou. Pokud bychom to chtěli dále rozvést, zjistíme, že v 8 případech z 11 respondentů, kteří měli matku Češku, byla uvedena národnost polská po otci a v 7 případech ze 13 byla uvedena národnost po matce s polskou národností.

V ostatních případech jsme se setkali s anglickým, německým a slovenským manželstvím, přitom ze slovenského manželství respondent uvedl jako svou národnost českou.

Otázka 6: Jakým jazykem doma mluvíte?

V této otázce měli respondenti možnost označit více odpovědí. Na výběr byl jazyk polský, český, nářečí a jiný. Nářečí, typické pro tento region, tzv. „po našymu“ uvedlo 48 párů. Respondenti, již neoznačili možnost nářečí, byli páry, v nichž jeden z partnerů nebyl národnosti české ani polské. V těchto případech doma hovoří česky, anglicky či německy. V šesti rodinách se kromě nářečí mluví i polsky. Dále se našlo pět rodin, kde mezi sebou mluví všemi uvedenými jazyky. Pouze česky se mluví ve dvou případech. Třicet tři krát respondenti uvedli, že mezi sebou mluví pouze nářečím, a v sedmi případech to byla kombinace češtiny a nářečí.

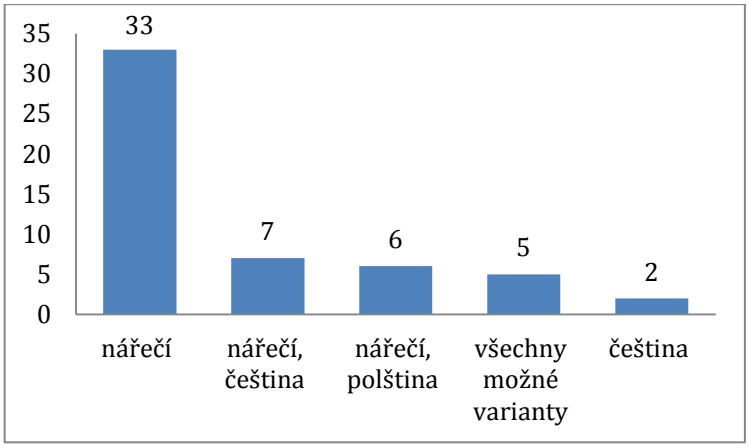

Obr. 18 Počet párů při výběru možností jazyka užívaného v domácnostech

Otázka 7: Jakým jazykem mluvíte se svými dětmi?

Tato otázka byla položena proto, abychom zjistili, jak rodiče mluví se svými dětmi a jak moc se to liší od toho, jak mezi sebou mluví navzájem v páru. Rodičů, již hovoří se svými dětmi pouze nářečím, bylo 30. Toto se liší od minulé otázky, kde bylo 33 párů, jež mluví pouze tímto jazykem. Díky této otázce jsme zjistili, že rodiče například mluví se svými dětmi navíc česky nebo polsky a v jednom takovém případě rodiče mluví se svými dětmi pouze česky, i když mezi sebou mluví nářečím. V ostatních případech mluví rodiče s dětmi stejně jak mezi sebou. To znamená, pokud mezi sebou mluví česky i nářečím nebo polsky a nářečím nebo dalším jiným jazykem (anglicky, německy, slovensky), mluví takto i se svými dětmi.

Pouze ve dvou případech rodiče omezili jeden z jazyků v komunikaci s dítětem. Rodiče, kteří mezi sebou mluví česky a nářečím, s dítětem komunikují pouze polsky. Důvodem může být snaha naučit dítě ovládat čistou polštinu, jelikož v polských národnostních školách není nářečí v hodinách výuky akceptováno. Podobně je tomu v případě, kdy rodiče vynechali v komunikaci s dítětem češtinu, navzdory tomu, že čeština se v národnostních školách vyučuje už od druhé třídy.

Otázka 8: Jak daleko je od Vašeho bydliště nejbližší základní škola?

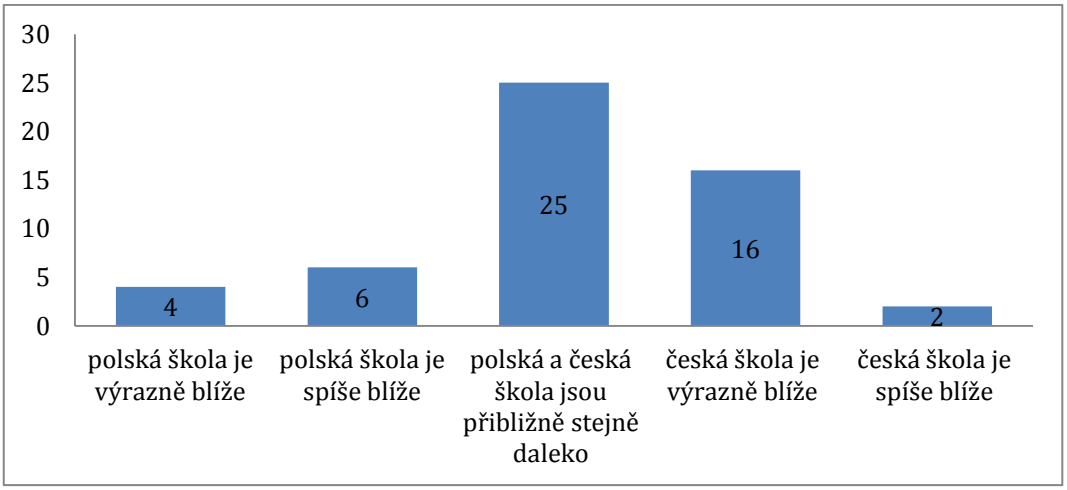

Obr. 19 Graf znázorňující zastoupení odpovědí na otázku 8.

Z možností, které byly na výběr, byla nejvíce zastoupená odpověď „obě školy jsou přibližně stejně daleko“. Takto odpovídali rodiče z obce Ropice, kde česká i polská škola sídlí v jedné budově, dále rodiče z Jablunkova, kde jsou obě základní školy od

sebe vzdálené 500 m. Tutéž odpověď vybrali někteří rodiče z Návsí, kde česká i polská škola jsou sice přibližně blízko, ale na druhou stranu polská národnostní škola má pouze první stupeň. Proto jiní rodiče z Návsí uváděli, že česká škola je výrazně blíže, protože má oba stupně. Na tuto odpověď odpověděli taktéž rodiče ze Stonavy, Havířova, Třince, Bystřice, Milíkova a Bocanovic, přičemž právě v obci Bocanovice není ani jedná základní škola a děti musí dojíždět do nejbližší školy, která se nachází v Jablunkově nebo v Milíkově. Naopak ve Stonavě, Třinci, Havířově, Bystřici a Milíkově mají rodiče na výběr jak polskou, tak českou školu.

Další početní odpovědi získala možnost „česká škola je výrazně blíže“. Tuto možnost označili všichni respondenti z Písku, jelikož v této obci je pouze česká základní škola. Pokud se rodiče rozhodnout posílat dítě do polské národnostní školy, musí si zvolit školu v Bukovci, kde je jenom první stupeň nebo školu v Jablunkově. Tuto možnost dále označily rodiny z Písečné, Horní Lištné, Komorní Lhotky, Orlové Lutyně, Havířova, Chotěbuze, Českého Těšína a Návsí. Jedná se o obce, ve kterých buď není žádná polská základní škola, anebo česká škola je od místa jejich bydliště blíže. Dva dotazníky měly označenou odpověď „česká škola je spíše blíže“. V tomto případě se znovu jednalo o rodiny z Návsí a Třince, kde, jak víme, jsou obě školy, ale pro konkrétní rodinu a její bydliště je blíže česká škola, a nikoliv polská.

Jak jsme viděli výše na obrázku 19., šest rodin vybralo možnost „spíše blíže“. Jednalo se o rodiny z Českého Těšína, Bukovce, Dolní Lomné a Hrádku. V těchto obcích jsou obě školy sice přibližně stejně daleko, ale pokud na tuto odpověď odpovídaly rodiny z hlediska své polohy v dané obci, tak pro ně polská škola byla spíše blíže než česká, i když v mnoha případech se jednalo pouze o pár set metrů rozdílu mezi školami.

Podobně je tomu u rodin, jež označily odpověď „polská škola je výrazně blíže“. I tyto rodiny mají ve svém okolí jak polskou, tak českou školu, ale z hlediska místa jejich bydlení určili, že polská škola je pro ně výrazně blíže. Takto odpovídaly rodiny z Bukovce, Dolní Lutyně, Českého Těšína a Jablunkova.

Otázka 9: Do jaké základní školy posíláte své děti?

V této otázce jednoznačně převažovala odpověď „národnostní polská“ se 44 hlasy. Pouhých devět rodin našeho šetření posílá dítě do české školy. Nejdříve se zaměříme na ty rodiny, jež posílají děti do české školy. Z těchto devíti rodin se jedná o pět smíšených manželství a čtyři polská manželství. Až na obec Písek u Jablunkova, kde není polská základní škola, se jedná o rodiny, které ve své blízkosti mají jak polskou, tak českou školu. Ze smíšených manželství ve čtyřech případech z pěti dítě šlo do školy po vzoru matky české národnosti. Pouze v jednom případě rozhodnutí bylo podle otce české národnosti, navíc ve všech těchto rodinách se mluví nářečím. Ve většině případu ovlivňujícím faktorem bylo to, kdo se s dítětem bude učit.

Pozastavit se musíme nad otázkou polských rodin, jež začaly posílat své děti do české školy, přitom tři tyto rodiny uvedly, že polská škola je výrazně blíže a až na jednu rodinu všechny doma mluví nářečím. Dále je nutné poznamenat, že všichni tito respondenti žijí v tomto regionu od narození a všichni chodili do polské národnostní školy. Pokud bychom přešli do hodnocení další otázky, zjistíme možné důvody této situace. Faktorem, který ovlivnil tyto rodiny, byl český vyučovací jazyk školy, dále to byl názor převažujícího počtu českých škol v regionu, a tudíž větší možnost ve výběru střední školy. Jedna rodina uvedla jako důvod nezapsání dítěte do polské školy absenci inovativního pohledu na vzdělávání. Podle ní národnostním školám chybí rozvoj kritického myšlení a soft dovednosti u dětí. Současně se rodině nelíbila soutěživost, výuka nepodporující spolupráci, srovnávání a tlak na výkon dítěte. Dále podle této rodiny polským školám chybí reflexe změn ve společnosti, které by se měly nutně odrazit ve školství, bohužel respondenti tohoto názoru nevysvětlili, o jaké změny se jedná a jak by se školy v této situaci měly chovat.

U všech ostatních případů, až na tři výjimky, se jednalo buď o polské rodiny, pro které byl výběr polské národnostní školy přirozený, nebo se jednalo o smíšené rodiny, ve kterých se partneři společně domluvili na tom, že budou posílat děti do národnostních škol. Co se týče třech zmíněných výjimek výše, jednalo se o rodiny, kde ani jeden z partnerů nebyl polské národností, a navíc mezi nimi byli jedinci s anglickou národnosti, jež přesto posílají dítě do polské národnostní školy. Doma mluví buď česky a anglicky, nebo nářečím. Tyto rodiny uvedly, že pro ně byl při výběru školy nejdůležitější polský vyučovací jazyk.

Otázka 10: Jaké faktory sehrály roli při výběru školy?

V této otázce se zaměříme na to, co vedlo rodiče zapsat dětí do polské národnostní školy. Názory těch rodičů, kteří posílají děti do české školy, už byly diskutovány v předchozí otázce. Je zapotřebí zmínit, že v této otázce mohli respondenti uvést více odpovědí. Poměrně četné odpovědi získala možnost „udržování místní kultury“ a „vyučovací jazyk“. Tyto dvě možnosti vybralo nejvíce respondentů, a to 16 rodin. Dalších 11 rodin uvedlo jako nejdůležitější faktor vyučovací jazyk a deset rodin uvedlo jako možnost „udržování místní kultury“. Mezi dalšími dvěma možnostmi byla možnost „geografické blízkosti“ školy od místa bydliště, kterou vybrala jenom jedna rodina z Hrádku a možnost „jiné“. Tři rodiny, které uvedly možnost „jiné“, uváděly jako hlavní faktor preferenci jednoho z partnerů, v našem případě po otci polské národnosti, dále to byla kvalita polských škol na Těšínsku, s čím se následovně pojí rodinná atmosféra a lepší morálka mezi žáky, jelikož, jak uvedli rodiče, oproti českým školám není v národnostních školách tolik problémů s šikanou. Poslední byl názor na výhodu znalosti dvou jazyků, a s tím spojené větší uplatnění na trhu práce. Výše zmíněné faktory jsou pro zdejší rodiny natolik důležité, že jsou ochotné posílat dětí i do jiných obcí, ve kterých se polské školy nacházejí. Geografická blízkost v této situaci nehrála žádnou roli.

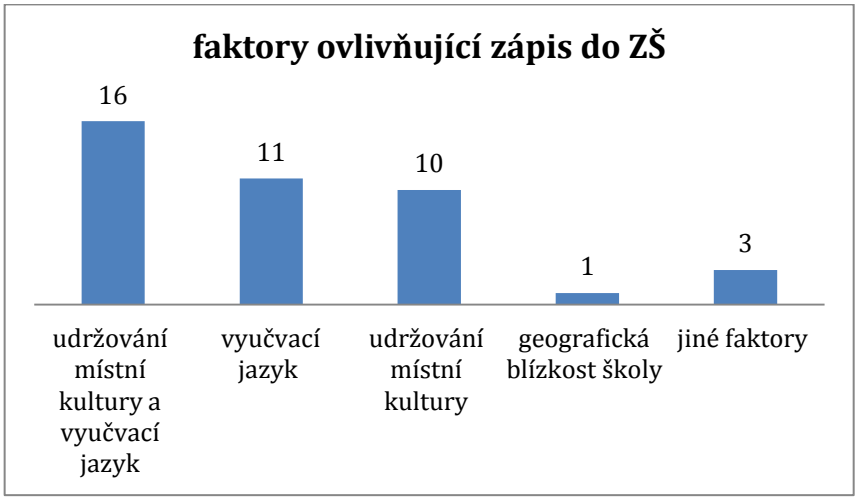

Obr. 20 Početní zastoupení výběru možností 10. otázky

Otázka 11: V posledních letech ubývá počet dětí v polských národnostních školách. Bojíte se, že časem zdejší kultura vymizí?

Tato otázka byla koncipována zvlášť pro ženy i muže, jelikož každý z páru může mít na toto tvrzení jiný názor. Ženy nejvíce označovaly možnost „ano, mám o to obavy“, a to v 27 případech, což představuje 51 %, z toho do základní školy s polštinou jakožto vyučovacím jazykem chodilo 26 respondentek a pouze jedna do školy české. Dále z těchto žen, které se bojí jistých změn v pojímaní hrdosti za zdejší kulturu, pouze dvě posílají děti do české základní školy. Možnost „ne, nebojím se“ vybralo 22 respondentek, tedy 41 % žen. Z těchto 22 případů 12 žen chodilo do základní školy polské a deset do české. Pokud to rozebereme více dopodrobna, zjistíme, že dnes pouze čtyři respondentky z výše zmíněných deseti posílají děti do škol českých a zbytek do národnostních. I v těchto případech docházelo k asimilaci jednoho z partnerů, jelikož jsme na základě hodnocení dotazníků zjistili, že jejich manželé byli národnosti polské. S možnosti „je mi to jedno“ se ztotožnily pouze čtyři ženy, přičemž dvě byly polské národnosti a dvě české národnosti a dnes posílají děti až na jeden případ do školy české. Repsondentka, pro kterou je situace neutrální, posílá děti do národnostní školy, a to na základě asimilace.

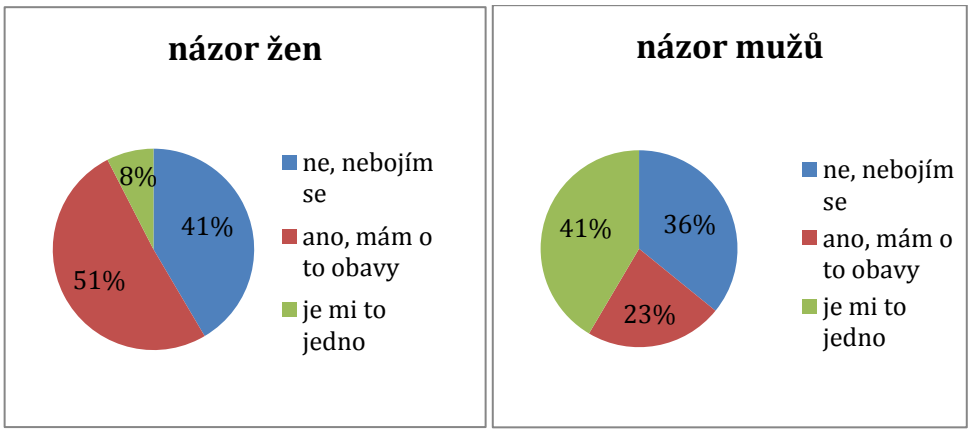

Obr. 21 Procentuální zastoupení při výběru možností na otázku č. 11.

U odpovědí mužů byly zastoupeny všechny možnosti více méně stejně. Možnost „ne, nebojím se“ vybralo 19 mužů, z toho 13 chodilo do polské národnostní školy a pět do české, ale všichni posílají dítě do polské národnostní školy. Relativně nejmenší počet odpovědí, tj. 12 získala možnost „ano, mám o to obavy“. Všichni tito respondenti kromě jednoho chodili do školy polské, a co se týče posílání dětí do základních škol, tak pouze jeden respondent zapsal dítě do školy české.

Zbylých 22 respondentů vybralo možnost „je mi to jedno“, přičemž 16 z nich bylo jiné národností než polské. Z těchto 22 respondentů šest posílá dítě do školy české. Můžeme z toho vyvodit závěr, že ti, jež posílají dítě do školy s polským jazykem vyučovacím, jsou k této otázce neutrální, jelikož z jejich pohledu podporují tyto školy v dané zkoumané oblasti tím, že tam posílají své děti, a proto necítí obavy z toho, že by školy měly do budoucna problémy s fungováním.

Na závěr můžeme uvést, kolik párů se shodovalo při výběru možností. Stejnou možnost vybralo dohromady 30 párů, z toho 15 párů vybralo možnost první, tj. „ne, nebojím se“, 11 párů vybralo možnost druhou „ano, mám o to obavy“ a čtyři páry vybraly možnost třetí „je mi to jedno“.

Ostatní měli názor odlišný, to znamená, ve třech párech žena vybrala možnost druhou „ano, mám o to obavy“ a muž první „ne, nebojím se“, dalších sedm žen vybralo možnost první a muži třetí. Musíme poznamenat, že v obou těchto případech se jednalo převážně o muže české národnosti. Poslední variantou výběru byla varianta, při které jeden z partnerů označil možnost třetí „je mi to jedno“ a druhý partner označil možnost druhou „ano, mám o to obavy“, přitom ten, co vybral možnost druhou, byl pokaždé polské národnosti.

Otázka 12: Jak hodnotíte vtahy mezi zdejšími obyvateli polské a české národnosti?

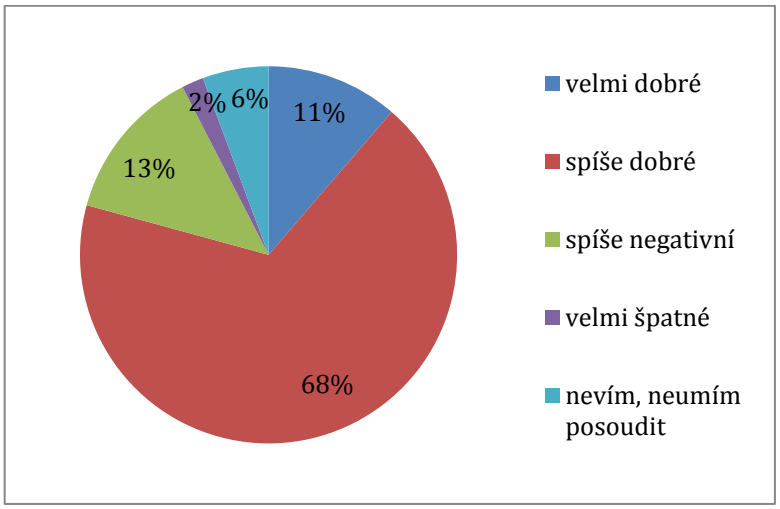

Obr. 22 Procentuální zastoupení názorů parterů na otázku č. 12.

Na tuto otázku manželé odpovídali společně. Jak vidíme výše na obrázku 22., nejpočetnější skupinu představovali manželé, jež zvolili možnost „spíše dobré“ a to v 36 případech. Možnost „spíše negativní“ vybralo sedm párů. Podobný počet párů, tj. šest zvolilo možnost „velmi dobré“. Situaci neuměly posoudit tři páry a pouze jeden hodnotí vztahy mezi českou a polskou národnosti jako velmi špatné. Tohoto názoru byli manželé polské národnosti, jež jsou absolventi polských národnostních škol, mezi sebou mluví nářečím, avšak s dětmi mluví česky a také je posílají do české školy. Bohužel jsme z této otázky nezjistili jejich příčiny negativního názoru na česko-polské soužití na Těšínsku.

9 Postoje ředitelů k situaci polských národnostních škol

Tak jak bylo uvedeno v cílech práce, probíhalo šetření také mezi řediteli polských národnostních škol, jejichž názory vzhledem ke zkušenostem, které ve vzdělávání v dané problematice mají, jsou relevantní.

Pro tyto potřeby byl vytvořen dotazník s šesti otevřenými otázkami, jenž zjišťoval názory ředitelů na aktuální situaci národnostních škol. S žádosti o účast na výzkumu byli písemně kontaktování všichni ředitele, to znamená, byly rozeslány e-mailové zprávy s prosbou o vyplnění dotazníků všem ředitelům fungujících polských národnostních škol (viz kapitola 7.4). Na první žádost zareagovalo pouze sedm ředitelů, na opakovanou pak další čtyři. Ve výzkumu byli početněji zastoupení ředitele škol z okresu Frýdek-Místek. Na dotazník zareagovala základní škola v Mostech u Jablunkova, Bukovci, Návsí, Hrádku, Milíkově, Košařiskách a Hnojníku. Z okresu Karviná to byla škola z Českého Těšína, Karviné, Albrechtic a Horní Suché.

Ve shodě s předchozím hodnocením odpovědí bylo ve výzkumu postupováno stejně. Dle posloupnosti jednotlivých otázek v dotazníku byly hodnoceny odpovědí jednotlivých ředitelů, na základě kterých je možno učinit určité závěry.

Otázka 1: Jak hodnotíte současnou situaci polského školství v regionu Těšínského Slezska?

Podle některých ředitelů je těžké hodnotit situaci národnostního školství komplexně, neboť situace je v různých lokalitách velmi odlišná. Je tedy nutno každou školu posuzovat individuálně. Kladně hodnotí situaci ředitele převážně větších škol, jež jsou v dobré kondici, tedy mají dostatečný počet žáků a kvalitní úroveň vzdělávání. Takto byla označena škola z Českého Těšína, Třince a Jablunkova. Bylo konstatováno, že Česká republika národnostní školství podporuje, a navíc se stále otevírají nové možnosti čerpání finančních prostředků z různých státních a evropských projektů a fondů. Z hlediska práva mají jak české, tak polské menšinové školy stejné možnosti. Pokud se jedná o úroveň výuky, převažovalo kladné hodnocení. Ta je podle ředitelů na vysoké úrovní a dává žákům možnost pokračovat v dalším studiu nejenom v České republice, ale i v zahraničí a zejména Polsku. Kladně byla hodnocena situace z hlediska počtu žáků ředitelkou ZŠ v obci Bukovec, která uvedla, že počty nových žáků mají

spíše stoupající tendenci. Podle ní rodiče žáků zdejší školy vždy jevili zájem o toto vzdělávací zařízení a jeho mimoškolní aktivity.

Negativně pak hodnotí situaci ředitele převážně menších škol na vesnicích, podle jejichž názoru vývoj na jejích školách není uspokojivý. O nepříznivém vývoji svědčí situace na polské škole v obci Mosty u Jablunkova. Dle informací zdejší paní ředitelky je zde dlouhodobější problém s úbytkem dětí. V roce 2008 se z této dvoustupňové školy stala škola jednostupňová, a proto žáci musejí dojíždět na druhý stupeň do Jablunkova. Dnes je situace ještě horší. Mnoho rodičů posílá dětí, i přes dojíždění, již na první stupeň do Jablunkova. Stejného názoru je ředitel školy v obci Košařiska, který rovněž vidí ohrožení existence své školy. Příčinou je úbytek dětí již v mateřské škole.

Na základě odpovědí na první otázku bylo zjištěno, že úroveň polského školství na Těšínsku je třeba posuzovat individuálně podle konkrétní školy. Existují školy, jejichž ředitelé jsou spokojení. Jsou ale obce, ve kterých může dojít ve velmi krátké době k zániku školy nebo omezení její působnosti - z dvoustupňové školy se stane malotřídka.

Otázka 2: Jaké trendy pozorujete z hlediska počtu žáků Vaší školy v posledních desetiletích?

Odpovědi na tuto otázku nám potvrdily předpoklad z kapitoly 7. 4., tedy to, že ve většině případů je počet žáků ve třídách ovlivněn celorepublikovým demografickým vývojem. Pokles žáků zaznamenává škola v Košařiskách a Mostech u Jablunkova. Pomalý nárůst eviduje škola v Hnojníku, nicméně naplněnost mateřských škol je již několik let maximální. Obecně přibývají žáci, ale přírůstek je pomalý. Kolísavé počty registruje škola v Albrechticích.

Stabilní počty žáků zaznamenává škola v Hrádku, která po několikanásobném poklesu zažívá nárůst žáků v polské ZŠ. Pro tuto školu je aktuálním problémem vyhovět všem uchazečům o vzdělávání z kapacitních důvodů. Ředitel by uvítal pomoc komunálních politiků, kteří by měli podle jeho názoru vzniklou situaci řešit. Bohužel možnosti zapojení místní samosprávy dále nerozvedl.

Dlouhodobě konstantní vývoj hlásí ředitel školy v Karviné, avšak ten zmiňuje, že vývoj je dočasný, protože každou chvílí může dojít ke změnám z hlediska možného demografického vývoje.

Vzestupnou tendenci v počtu žáků zažívá rovněž škola v Českém Těšíně, kde je nárůst docházejících dětí zejména u národnostně smíšených rodičů. Totožnou situaci zaznamenává škola v Bukovci, kde spousta českých rodin začíná využívat možnost docházky svých dětí do národnostních škol. Situace se značně zlepšila ve škole obce Milíkov, vzhledem k čemuž zde byla otevřena další třída. Počty žáků se zvyšují i na polské škole v Návsí.

Otázka 3: Jaké faktory podle Vás rozhodují o zápisu/nezápisu dětí do Vaší školy?

Podobně formulovanou otázku měli ve svých dotaznících rodiče, kteří měli na výběr možnost vyučovacího jazyka, udržování místní kultury, geografickou blízkost a možnost dopsání svých názorů (viz kap. 8.). Výpověď ředitelů na tuto otázku byla bohatší než názory rodičů. V prvé řadě, jak uváděli ředitele, hlavní roli hraje národnost rodičů a jejich zkušenosti s docházkou do národnostní školy. Dle ředitelů je tato zkušenost předávána generačně nebo díky kontaktům s jinými rodiči, jež posílají děti to těchto škol. Pokud se jedná o smíšená manželství, tak podle názoru jednoho ředitele, v takové situaci rozhoduje především národnost matky. Nezanedbatelnou roli hraje v mnoha případech názor prarodičů, kteří mohou ovlivnit rozhodnutí rodičů.

Mezi dalšími faktory ovlivňujícími zápis dětí do národnostních škol se objevila kvalita vzdělávání, což jak zdůrazňují ředitelé, je dáno personálním obsazením školy, a jejím přístupem k dětem i rodičům, vybavenost materiálních podmínek a bohatým spektrem mimoškolních aktivit (možnost účastí v projektech, nabídky volnočasových aktivit atd.). Významnou úlohu hraje i atmosféra školy, která je ve většině případů přátelská a rodinná. Předností pro mnohé může být nízký počet žáků ve třídách, s čím dále souvisí individuální přístup. Mezi dalšími faktory jsme zaznamenali vyučovací jazyk. Velikým hnacím motorem pro zápis dítěte do národnostní školy je vize toho, že se dítě naučí polsky i česky nejen hovořit, ale i psát a používat tyto jazyky běžně. Na druhou stranu se stále častěji objevují případy, kdy oba rodiče české národnosti zapisují děti do polské školy. Důvodem je, jak již bylo zmíněno, znalost dalšího jazyka a rodinná atmosféra ve škole. Nejméně vyskytujícím se faktorem pro zápis dětí do polské

školy byla geografická vzdálenost bydliště od národnostní školy, což se opět ztotožňuje s názorem rodičů.

Otázka 4: Na základě jakých opatření ovlivňujete zápisy dětí do Vaší školy?

V této otázce jsme ředitelům předem vysvětlili, že se nejedná o nezákonné ovlivňování zápisů do prvních tříd, nýbrž o možná opatření, která v tomto směru školy realizují. Zápis dítěte do školy je svobodnou volbou každého rodiče. Ve většině případů se ředitele snaží propagovat svou školu celoročně prostřednictvím široké nabídky aktivit. Pro předškolní děti se organizují projekty na příklad „Školákem nanečisto". Školy často spolupracují s mateřskými školami, které jsou v mnoha případech součástí budov, proto zde funguje spolupráce mezi učiteli a rodiči už v mateřské škole. Mnohé školy prezentují svou činnost na webových stránkách, facebookových profilech či v místních nejen polských novinách. Rodiče předškolních dětí dlouhodobě činnost těchto škol sledují, srovnávají s jinými školskými subjekty a následovně se rozhodují pro možný zápis.

Otázka 5: Jak vidíte budoucnost Vaší školy/ polských škol v regionu Těšínského Slezska za deset let?

Tento odhad vývoje se více méně odvíjí od druhé a třetí otázky. Ředitelé uvádějí, že situaci polského školství za deset let mohou jen stěží odhadnout. Podle nich záleží na mnoha faktorech, které se budou podílet na existenci škol. Mezi ně patří už výše zmíněná demografická situace v celém regionu, úroveň pedagogického sboru a situace smíšených manželství. Ředitelé vidí nárůst počtu dětí v následujících třech letech, jelikož jejich počet v mateřských školách je na maximu, avšak jak se situace bude vyvíjet dál, je pro ně obtížné zhodnotit.

V této otázce měli ředitelé nejdříve ohodnotit situaci vlastní školy a následovně ostatní školy tohoto regionu. Ve většině případů existenci vlastní školy hodnotili pozitivně. Podle ředitele ze základní školy v Hrádku, má jeho škola obrovskou budoucnost a perspektivu, a to díky zvyšujícímu se počtu žáků. Dále Horní Suchá je toho názoru, že pokud je jejich škola dvoustupňová, má větší šanci se udržet, než malotřídka na vesnici. Rovněž základní škola Albrechtice vidí situaci své školy pozitivně, avšak dodává, že se její pedagogický personál musí neustále vzdělávat a jít s dobou, aby rodiče měli zájem svěřit své děti zdejší škole. Zároveň je jejím cílem šířit

osvětu a pěstovat povědomí rodičů o tom, že národnostní škola v jejich obci je chloubou celého regionu. Ředitel polské karvinské základní školy se domnívá, že škola bude fungovat i nadále bez větších změn, nicméně pokud klesne počet žáků, budou nuceni spojovat třídy. Pouze jedna škola je toho názoru, že za deset let už existovat nebude. Jedná se o školu v Mostech u Jablunkova, která se i v předchozích otázkách vyjadřovala spíše negativně.

Situaci jiných polských škol v tomto regionu ředitelé stěží hodnotili. Někteří jsou názorů, že situace škol je optimistická, protože jejich absolventi mají velice dobré výsledky a jsou pro budoucí studium a život dobře připravení. Jiní mají názor protikladný. Podle nich za deset let škol ubude, a to z důvodu nedostatku žáků. S problémy se budou potýkat hlavně malotřídky na vesnicích, které se za deset let mohou dostat pod vedení českých škol nebo úplně zaniknout.

Otázka 6: Prosím, uveďte národnostní složení žáků Vaší školy v procentech.

V poslední otázce jsme chtěli zjistit, jaké je zastoupení dětí jednotlivých národnosti ve školách. Na základě kapitoly 7. 4. víme, že jedním ze současných trendů rodin je posílání děti polského občanství do národnostních škol na Těšínsku. Bohužel, tato situace v odpovědích ředitelů nebyla zjevná. Pouze škola v Hnojníku s jedním procentem dětí tohoto občanství a Karviné s deseti procenty dětí uvádí, jak je v dotazníku definováno, „cizince polské národnosti“. Kromě tohoto případu se často stává, že se české rodiny rozhodnou posílat děti do polské školy. Zastoupení dětí české národnosti v polských školách kolísá od 5–30 %. Nejmenší podíl českých děti v polských školách je ve škole v Košařiskách (5 %) a Návsí (10 %). Naopak více jak 20 % dětí z českých rodin navštěvuje základní školu s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně, Hrádku, Hnojníku a Albrechticích.

10 Závěr a diskuse k výsledkům

Předmětem této práce se stalo polské národnostní školství fungující na území Těšínského Slezska, na které bylo nahlíženo z pohledu jeho historického vývoje a současné situace. V prvních kapitolách jsme se nejdříve zaměřili na národnostní školství v Evropě. Na základě příkladu minorit střední a východní Evropy jsme zjistili, že polské národnostní školství v České republice není v rámci Evropy ničím neobvyklým. I v jiných pohraničních regionech existují národnostní školy, které za svou existenci vděčí mimo jiné Listině práv a svobod, Evropské chartě menšinových a regionálních jazyků a Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin.

Další kapitoly nahlížely na historický vývoj regionu, ve vztahu k jeho české státnosti, a na charakteristiku zdejšího obyvatelstva. Zlomovým rokem pro tento region se stal rok 1920, kdy bylo toto celistvé území rozděleno mezi Československo a Polsko. Dodnes na území okresů Frýdek-Místek a Karviná žijí obyvatele polské národnosti. Navzdory postupnému poklesu počtu těchto obyvatel je jejich vliv v tomto regionu stále významný, čemuž kromě zdejšího nářečí svědčí také pořádání různých festivalů a kulturních aktivit, vydávání publikací v polštině i existence menšinových škol.

Po těchto úvodních kapitolách jsme přešli k národnostnímu školství, které dodnes pomáhá formovat sociální vědomí polské menšiny. Cílem bylo nejdříve provést analýzu jeho časoprostorové organizace, a poté zjistit faktory ovlivňující jeho stabilitu.

Stanovených cílů bylo dosaženo prostřednictvím rešerše dostupné literatury a empirického šetření, jež probíhalo prostřednictvím dotazníku zaměřeného na rodiče a dále pak na ředitele národnostních škol. Cílem šetření bylo stanovit klíčové faktory, jež ovlivňují volbu rodičů při zápisu dítěte do polské národnostní školy a pohled ředitelů na danou problematiku.

U oslovených respondentů jsme zjistili, že ve většině případů se jednalo o obyvatele Těšínska s polskou národností, jež mluví doma nářečím. Avšak při hodnocení manželských párů jsme zjistili, že 29 párů z 53 představovalo smíšená manželství. Na základě rešerše literatury byla stanovena hypotéza, že asimilace jednoho z partnerů je klíčovým faktorem k nezapsání dítěte do polské národnostní školy. Tato hypotéza se nám nepotvrdila, naopak v našem případě asimilace jedince s českou národností přispěla k zápisu dítěte do školy s polským jazykem vyučovacím. Takto z 29

smíšených manželství 20 posílá dítě právě do této školy. Velmi zajímavá je skutečnost, že z 53 párů 44 posílá dítě do polské národnostní školy. Jen v pěti případech smíšených manželství bylo rozhodnutí poslat dítě do české školy na straně partnera české národnosti. V tomto případě byla hlavním faktorem skutečnost, kdo se doma s dítětem učí. Na druhou stranu jsme se setkali se situací, kdy oba manželé polské národnosti zapsali dítě do české školy. Nejvýznamnějším atributem jejich rozhodnutí byl pro ně český vyučovací jazyk. Ale setkali jsme se i s názorem, že polským školám chybí mimo jiné inovativní pohled na vzdělávání. Je nutno dodat, že všechny výše zmíněné páry žijí v tomto regionu od narození a mluví místním nářečím. V průběhu hodnocení výsledku se však ukázalo, že polské školy pro své děti zvolili také jedinci nehlásící se k polské národnosti, avšak polský vyučovací jazyk považovali za výhodu a stal se hlavním hnacím motorem jejich rozhodnutí.

Výzkum postojů otců a matek nejen ze smíšených manželství nám dále ukázal, že nepodstatným faktorem při výběru školy se stala její geografická blízkost od místa bydliště. Pokud rodičům záleží na tom, aby dítě chodilo do národnostní školy, jsou ochotní ho do vedlejší vesnice zavést. Naopak velmi důležitým faktorem ovlivňujícím zápis se stal polský vyučovací jazyk a udržování místní kultury. Pod pojmem udržování místní kultury máme na mysli to, že školy podporují děti v různých folklorních kroužcích, ať už v oblasti pěveckých a hudebních sborů, tak i ve výtvarném umění či v recitátorských soutěžích („Po cieszyńsku po obu stronach Olzy"). Díky těmto aktivitám se dodnes zachovává národní identita. Mezi dalšími faktory, jež udržují stabilitu fungování národnostního školství, byla respondenty zmíněna rodinná atmosféra školy a lepší morálka mezi dětmi v porovnání s českými školami.

Zajímavým zjištěním na základě podrobnější analýzy byl rovněž fakt, že centrum polské menšiny se pomalu přesouvá od Těšína na Jablunkovsko, což ve výzkumu této práce koresponduje s početným zastoupením respondentů i ředitelů škol, z tohoto subregionu. Kromě rodičů se ve výzkumu objevili další aktéři, tedy ředitelé národnostních základních škol, kteří mají jisté zkušenosti s touto problematikou. Z vyjádření ředitelů jsme zjistili, že situace daného školství je v dnešní době uspokojivá. Až na menší vesnice, které se potýkají s problémem malého počtu žáků, jsou školy více méně v dobré situaci a jejich zavírání v nejbližších letech nehrozí. Šetřením mezi řediteli škol byly dále vymezeny faktory, které určují stabilitu školství. Lze říci, že nejdůležitější roli hraje národnost rodičů a jejich osobní zkušenost s docházkou do

polských škol. Ve smíšených manželstvích je pak rozhodnutí výběru školy ovlivněno národností matky, jež se ve většině případů učí doma s dítětem.

Dotazníkové šetření dále zjišťovalo, jaké aktivity ředitelů mohou významně ovlivnit zápisy žáků do jejich škol. Z podrobnější analýzy výsledků vyplývá, že v tomto směru ředitelé nedělají žádné nárazové akce před zápisem do škol, nýbrž se snaží svou školu reprezentovat celoročně.

Jak se situace polských škol bude v následujících letech vyvíjet, můžeme jen stěží odhadnout. Nezbývá než doufat, že zdejší páry budou nadále ochotny školy podporovat svým rozhodnutím pro zápis dětí, a tímto krokem budou přispívat k jejich fungování i v dalších letech.

Práce se snažila svým skromným dílem přispět k povzbuzení zájmu o tento unikátní etnologický prostor, jehož tradiční multikulturalita byla dodnes alespoň částečně zachována, k čemu přispělo během dějinných událostí rovněž jeho školství.

11 Summary

This thesis deals with the Polish national education in the Teschen Silesia region. The theoretical part describes the historical development of this region with regard to its Czech statehood and it also focuses on the characteristics of the local population. An important turning point for this region was the year 1920 in which it was divided between Czechoslovakia and Poland. However, up to this day, people of Polish nationality live in the Frýdek-Místek and Karviná districts.

The next part of the thesis analyses the spatial and temporal organization of Polish minority schools in this region. In the past, there were 129 schools with Polish language of education in the Czech part of the Teschen region. Nowadays, there are 25 of them.

This thesis also includes two empirical surveys. The first survey examines the factors influencing the parents' decision to enroll their child at a Polish school. The second part focuses on the school headmasters' attitudes on this issue and possible measures they implement in order to ensure the school has sufficient number of students.

The majority of the survey respondents were of Polish nationality and were also speakers of the local dialect. However, in terms of married couples the survey showed that 29 out of 53 couples were mixed marriages. The analysis of the results thus did not confirm the hypothesis that the assimilation of the partner of the Polish nationality is the key factor in the decision not to enroll a child at a Polish school. On the contrary, in our case, assimilation of a partner with Czech nationality contributed to the enrollment of a child in school with a Polish language teaching. In this way, 29 mixed marriages 20 send the child to this school.

Based on the survey, the main factors influencing the parents' decision to enrol a child at a Polish school are the language of education and continuation of local culture, the family atmosphere at the school and better morale among the children at the Polish school than at the Czech school. On the contrary, the proximity to the place of residence proved to be an insignificant factor when choosing the school.

The headmasters' responses showed that the situation of the education system is nowadays satisfactory. With the exception of small villages, where the main problem is

the low number of students, the schools are in a good position and they are not in the danger of closing down in the coming years. Furthermore, the questionnaire survey found that the headmasters do not organize any one-time events before the enrolment period at schools, but they rather try to promote their school through the whole year.

Moreover, the survey also revealed that the centre of the Polish minority slowly shifts from the Teschen to the Jablunkov region. This corresponds to the higher number of respondents and headmasters from this subregion represented in the surveys.

12 Použitá literatura

CICHÁ, I. Etnická identita obyvatel těšínského Slezska a její utváření v historickém kontextu (na příkladě subregionu Jablunkovska). 2017. Disertační práce. 20 s.

BAKALA, J. Středověké Těšínsko do roku 1450. Nástin dějin Těšínska. Ostrava-Praha. 1992. 20 s.

BARAN, **I.** Polská menšina v Československé republice. In: Poláci na Těšínsku. Český Těšín: KPvRC, 2009. s. 30-31, 39.

BASARA, **J.** Słownictwo polskich gwar Śląska na terenie Czechosłowacji. Osolineum. 1975.

BĚLIČ, **J.** Moravskoslovenská nářečí. Olomouc: Studijní a lidovýchovný ústav Olomouckého kraje a Vysoká škola pedagogická v Olomouci, 1954. 23 s.

BOCKOVÁ, Z. Polská národnostní menšina na Těšínsku Slezsku v České republice. UP Olomouc, 2009.

BOGOCZOVÁ, I. Świadomość i kompetencja językowa najmłodszej generacji Polaków na Zaolziu. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity. 12 s.

BORÁK, **M.** Těšínsko v letech 1938-1945. Nástin dějin Těšínska. Ostrava-Praha. 1992. 108 s.

BORÁK, M. Polská menšina v České republice. In: Etnické menšiny ve střední Evropě. Praha: G plus G, 1999, s. 123.

BREDÁROVÁ K., HÖFROVÁ A. Maďaři na Slovensku. Hospodářská a kulturní studia (HKS), 2011.

BRANNY, J. a J. BRANNY. Macierz szkolna. Tu byliśmy, tu jesteśmy...: Szkolnictwo polskie na Zaolziu w ostatniej dekadzie XX wieku. Český Těšín: KarTis, 2000, s. 61.

CHELYADINA, I. Between East and West: The Hungarian Minority in Ukraine. 2016. Dostupné z: http://www.nouvelle-europe.eu

DOHÁNYOS, **R., LELKES G., TÓTH, K.** Národnostné menšiny na Slovensku: 2003. Šamorín: Fórum inštitút pre výskum menšin, 2004. 99 s.

GAWRECKI, D. Těšínsko v období mezi světovými válkami (1918-1938). Nástin dějin Těšínska. Ostrava-Praha. 1992. 95-96 s.

GĄSIOR, G. Obecność Polaków na Zaolziu w ujęciu historycznym i współczesnym. Kancelaria Senatu, Warszawa, 2016. 4-7 s.

GORONDI, P. Ukraine's Hungarian minority threatened by new education law. 2018. Dostupné z: www.apnews.com

GROBELNÝ, A. Těšínsko od Jara Národů k samostatným státům. Nástin dějin Těšínska. Ostrava-Praha. Advertis. 1992. 72 s.

HAJZLEROVÁ, I. Dětmarovice: k sedmistému výročí první písemné zmínky o obci. Dětmarovice: Obecní úřad Dětmarovice, 2005. s.

HAJZLEROVÁ, I. Dolní Lutyně 1305-2005. Dolní Lutyně: Obec Dolní Lutyně, 2005.

HAJZLEROVÁ, I. a **MATROSZOVÁ, V**. Karviná. Praha: Paseka, 2009. Zmizelá Morava a Slezsko. 9 s.

JANÁK, D., PROKOP, R., KROL, J. Základní rysy vývoje Československého Těšínska po roce 1945. Nástin dějin Těšínska. Ostrava-Praha, 1992. 126 s.

JASIŃSKI, **K**. Rodowód Piastów śląskich. 2. vyd. Kraków: Avalon, 2007. 720 s.

JASIŃSKI, Z. Školství. In: KADŁUBIEC, K. D. Polská národní menšina na Těšínsku v České republice. Ostrava, 1997, s. 58-200.

JESIH, B. The slovene ethnic minority in the Republic of Italy. Republic of Slovenia. Government Communication Office, 1999.

JEŽ, **R., PINDUR, D.** a **SAHEB**, **J**. Mosty: Mosty u Jablunkova : včera a dnes = Mosty koło Jabłonkowa : wczoraj i dziś. Český Těšín: Muzeum Těšínska pro GOTIC, 2014. 127 s.

JEŽ, **R., PINDUR, D**. Těšínsko v proměnách staletí: sborník přednášek z let 2008-2009 k dějinám Těšínského Slezska. Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2010. 54, 88 s.

KADŁUBIEC, **K**. Polská národní menšina na Těšínsku v České republice (1920-1995). Ostrava: Ostravská univerzita, 1997.

KASCIAN, **K.** Polish schools in Belarus are hostages of Sovietized officials. International Centre for Ethnic and Linguistic Diversity Studies, 2018.

KÁŇA, **O., PAVELKA, R.** Těšínsko v polsko-československých vztazích 1918-1939. 1. vyd. Ostrava : Profil, 1970. 366 s. : (Publikace Slezského ústavu ČSAV v Opavě ; 63).

KEDZIOROVÁ, **J.** Vzdělávání příslušníků národnostních menšin v procesu reformy školství v ČR. Brno, 2008. Diplomová práce. 25-27 s.

KOKAISL, P. Etnické minority v Evropě. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, 2014. 5 s.

KOSTKOVÁ, H. Polská národnostní menšina - společenský status v regionálně geografickém a historickém kontextu. Olomouc, 2007. 52-62 s.

KOWALCZYK, H. Trwaj nasza szkoło: 200 lat szkolnictwa w Bukowcu. Třinec, 1992.

KRÁL, KAIPR, DILLINGER, KRICNEROVÁ. Poláci na Těšínsku. Hospodářská a kulturní studia (HKS), 2011.

KUČERA, **M.** Populace České republiky 1918-1991. Praha: Česká demografická společnost. 1994. 198 s.

KURZYSZ, K., VOLNÝ, J. Písek: 550 let historie obce = Piosek: 550 lat historii gminy. Bystřice: Regio - regionální vydavatelství. 2016. 212 s.

MACOŠKOVÁ, N. Polské děti chodí přes hranici do českých škol, jejich rodiče ušetří. 2012. Dostupné z: https://karvinsky.denik.cz/zpravy_region/120403_polske-deti-ceske-skoly.html

MACURA, **J.** Z dziejów szkolnictwa polskiego na Zaolziu. Towarzystwo nauczycieli polskich, Český Těšín, 1998.

MATROSZOVÁ,V. Albrechtice = Olbrachcice. Obec Albrechtice, 2006. 26 s.

MILOJEVIĆOVÁ, J. Chorvatská menšina v Maďarsku v moderní éře. Praha, 2008. Diplomová práce. UK Praha.

MIOVSKÝ, **M.** Příručka k provádění výběru metodou sněhové koule (Snowball sampling). 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Úřad vlády České republiky, 2003. s. 19.

MOTUZAS, R. Education of national minorities in Lithuania. Lithuanian Foreign Policy Review. 2001, Vol.7.

NOWAK, **K.** Poláci na Těšínsku: Polská menšina v letech 1956-1989. Český Těšín: Kongres Poláků v ČR, 2009. 72 s.

OBYVATELSTVO PODLE SČÍTÁNÍ LIDU, DOMŮ A BYTŮ 2011 - Česká republika a kraje - Moravskoslezský kraj. Český statistický úřad.

ONDŘEKA, Z. Slezsko a Těšínské Slezsko na starých mapách. In: Těšínsko v proměnách staletí. 2010, s. 163-165.

OGRODZKA-MAZUR, **E.** Polska mniejszość narodowa na Zaolziu w ciągłości i zmianie społecznej : perspektywa wielokulturowa i edukacyjna. 2015. 45-46 s.

PANIC, **I.** Dzieje Cieszyna od prazdziejów do czasów współczesnych. Wyd. 2. Cieszyn: Książnica Cieszyńska, 2011. 102 s.

PASTRŇÁK, M. Připomenutí rozdělení Těšínska. 2010. Dostupné z: www.obrazyzkroniky.cz

POPIOŁEK, **K**. Polskie dzieje Śląska. Opole, 1986. 20 s.

RUSKOVÁ, **H**. Společenské a kulturní procesy. In: KADŁUBIEC, K. D. Polská národní menšina na Těšínsku v České republice. Ostrava, 1997, s. 71.

SIWEK T. Bez narodowości – nowe zjawisko w Republice Czeskiej i na Zaolziu, s. 4. Materiały z konferencji pt. Zaolzie. Genius loci, genius populi, organizowanej w dn. 1-2 sierpnia 2014 w Czeskim Cieszynie i Jabłonkowie.

SIWEK, **T., ZAHRADNÍK**, **S. a SZYMECZEK, J.** Polská národní menšina v Československu 1945-1954. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. 11, 30, 77, 79, 82 s.

SRB, **V., ZIEGENFUSS, V., BULÍŘ, M.** Národnostní politika a národnostní školství. 1990. Demografie, rok 32, nr 3, 204-218 s.

STOLAŘÍK, I., ŠTIKA, J., TOMOLOVÁ V. Těšínsko. 1. díl: Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. 357 s.

SZYMECZEK, J. Poláci na Těšínsku 1920-2000 - Polacy Zaolziu, Český Těšín : Sborník příspěvků z vědecké konference, 2002.

SZYMECZEK, J., KASZPER, R. Poláci na Těšínsku: Poláci v České republice v době transformace společnosti po roce 1989. Český Těšín: Kongres Poláků v ČR, 2009. 82 s.

ŠAMANOVÁ, G. Národnost ve sčítání lidu. Naše společnost. 2005. rok 3, nr 1, str. 10-15.

TĚŠÍNSKO. 1. díl: Přírodní prostředí, dějiny, obyvatelstvo, nářečí, zaměstnání. 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1997. 55-58 s.

VIROSTKOVÁ, **A.** National educational system of Ruthenians and Ukrainians in Slovakia (1945 – 1970) in the historiography. Individual and Society, 2012, Vol. 15, No. 2.

WOJNAR, P. Polské základky v Česku: rodinné vazby v poloprázdných třídách. In: 2016. Dostupné z: https://ostrava.idnes.cz/situace-na-polskych-zakladkach-v-regionu-ff6-/ostrava-zpravy.aspx?c=A160125_2221018_ostrava-zpravy_woj

WRZESIŃSKI, W. Dolny Śląsk: monografia historyczna. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. 2006. Acta Universitatis Wratislaviensis. 57-58 s.

ZAHRADNÍK, S. Nástin historického vývoje. In: KADŁUBIEC, K. D. Polská národní menšina na Těšínsku v České republice. Ostrava, 1997, s. 10-34.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník rodičům

Příloha č. 2: Dotazník ředitelům základních škol

Příloha č. 3: Historie vzdělávání v polském jazyce vyučovacím na území Těšínského Slezska

Příloha č. 4: Přehled ZŠ na území Těšínského Slezska (třídy 1-9)

Příloha č. 5: Základní školy s polským jazykem vyučovacím, třídy 1-9 ve školním roce 2018/2019

Příloha č. 6: Základní školy s polským jazykem vyučovacím, třídy 1-5 ve školním roce 2018/2019

Příloha č. 7: Počet žáků v okresech Karviná a Frýdek Místek (1995-2019)

Příloha č. 8: Srovnání počtu žáků v okresech Karviná a Frýdek Místek (1995-2019)

Příloha č. 1: Dotazník rodičům

DOTAZNÍK K DIPLOMOVÉ PRÁCI

Vážení respondenti, vážení manželé,

ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku, který je součástí mé diplomové práce na téma "*Polské národnostní školství v regionu Těšínské Slezsko: historický vývoj a faktory ovlivňující jeho stabilitu.*" Cílem diplomové práce je hodnocení postojů matek a otců nejen ze smíšených manželství, příp. partnerských vztahů k možnostem a důvodům zápisu/nezápisu jejich dětí do polských národnostních škol. Prosím, abyste vyplňovali dotazník společně. Dotazník je zcela anonymní. Mnohokrát děkuji za Vaši ochotu a čas.

1. **Místo vašeho bydliště:** _____
2. **Jak dlouho bydlíte v tomto regionu?**

žena:	muž:
a) od narození	a) od narození
b) kratší část života	b) kratší část života
c) delší část života	c) delší část života

3. **Jaké jste národnosti**

   žena: _____ muž:_____

4. **Jakou národnost měli Vaši rodiče?**

   otec ženy: _____ otec muže:_____

   matka ženy: _____ matka muže: _____

5. **Jakým jazykem doma mluvíte?**
   a) polsky
   b) česky
   c) nářečí (tzv. po naszymu)
   d) jiné
6. **Jakým jazykem mluvíte se svými dětmi?**
   a) polsky
   b) česky
   c) nářečí (tzv. po naszymu)
   d) jiné
7. **Jak daleko je od vašeho bydliště nejbližší základní škola?**
   a) polská škola je výrazně blíže
   b) polská škola je spíše blíže
   c) polská škola je daleko
   d) polská i česká škola jsou přibližně stejně daleko
   e) česká škola je výrazně blíže
   f) česká škola je spíše blíže
   g) česká škola je daleko

8. **Do jaké základní školy posíláte své děti?**
    a) národnostní polská
    b) česká
9. **Jaké faktory sehrály roli při výběru školy (můžete vybrat více odpovědí):**
    a. geografická blízkost školy od místa bydliště
    b. udržování místní kultury
    c. vyučovací jazyk
    d. jiné (vypište)
10. **V posledních letech ubývá počet dětí v polských národnostních školách. Bojíte se, že časem zdejší kultura vymizí?**

žena:

a) ne, nebojím se
b) ano, mám o to obavy
c) je mi to jedno

muž:

a) ne, nebojím se
b) ano, mám o to obavy
c) je mi to jedno

11. **Jak hodnotíte vztahy mezi zdejšími obyvateli polské a české národnosti?**
    a) velmi dobré
    b) spíše dobré
    c) spíše negativní
    d) velmi špatné
    e) nevím, neumím posoudit
    f) jiné (vypište)
12. **Osobní informace**

<u>žena</u>

věk:

vzdělání:

a) základní
b) středoškolské bez maturity
c) středoškolské s maturitou
d) vysokoškolské

člen PZKO: ano - ne

absolvována ZŠ: polská - česká

<u>muž</u>

věk:

vzdělání:

a) základní
b) středoškolské bez maturity
c) středoškolské s maturitou
d) vysokoškolské

člen PZKO: ano - ne

absolvována ZŠ: polská - česká

Příloha č. 2: Dotazník ředitelům základních škol

DOTAZNÍK K DIPLOMOVÉ PRÁCI

Vážený pane řediteli, vážená paní ředitelko,

chtěla bych Vás požádat o vyplnění dotazníku, který je součástí mé diplomové práce na téma „*Polské národnostní školství v regionu Těšínské Slezsko: historický vývoj a faktory ovlivňující jeho stabilitu.“* Tento dotazník je součástí empirického výzkumu založeného na šetření probíhajícího mezi rodiči, jenž posílají dětí do základních škol a vámi, řediteli. Tímto dotazníkem bych chtěla zjistit Váš názor na školy s polským jazykem vyučovacím. Všechny výsledky výzkumu s diskusí budou zveřejněné v diplomové práci. Otázky v dotazníků jsou otevřeny a jsou v jazyce českém z ohledem na diplomovou práci realizovanou na české vysoké škole. Mnohokrát děkuji za Vaši ochotu a čas.

Otázka 1.: Jak hodnotíte současnou situaci polského školství v regionu Těšínského Slezska?

Otázka 2.: Jaké trendy pozorujete z hlediska počtu žáků Vaší školy v posledních desetiletích?

Otázka 3.: Jaké faktory podle Vás rozhodují o zápisu/nezápisu dětí do Vaší školy?

Otázka 4.: Na základě jakých opatření ovlivňujete zápisy dětí do Vaší školy?

Otázka 5.: Jak vidíte budoucnost Vaší školy/ polských škol v regionu Těšínského Slezska za deset let?

vaše škola:

ostatní polské školy:

Otázka 6.: Prosím, uveďte národnostní složení žáků Vaší školy v procentech.

- polská národnost:

- česká národnost:

- cizinci polské národnosti:

- ostatní:

Příloha č. 3: Historie vzdělávání v polském jazyce vyučovacím na území Těšínského Slezska

	obec	od roku	do roku
1.	**Albrechtice**	**1679**	**po současnost**
2.	Bocanovice	1871	1976
3.	Bohumín	1687	1907
4.	Bohumín Nový	1868	2002
5.	Bohumín - Šunychl	1871	1939
6.	**Bukovec**	**1792**	**po současnost**
7.	Bystřice n. O.	1784	do dnes*
8.	Bystřice Paseky	1878	1976
9.	Český Těšín	1925	1953
10.	Darkov	1852	1977
11.	Dětmarovice	1905	1939
12.	Dolní Bludovice	1654	1953
13.	Dolní Datyně	1875	1972
14.	Dolní Lištná	1853	1969
15.	**Dolní Lomná**	**1830**	**po současnost**
16.	Dolní Lomná-Kamenité	1934	1973
17.	Dolní Lutyně	1688	1853*
18.	Dolní Lutyně	1905	1920
19.	Dolní Marklovice	1925	1978
20.	Dolní Mosty	1928	1973
21.	Dolní Těrlicko	1930	1960
22.	Dolní Žukov	1887	1976
23.	Doubrava	1850	1972
24.	Guty	1791	1978
25.	Heřmanice	1909	1920
26.	Hnojník	1812	1953*
27.	Horní Lištná	1679	1924
28.	Horní Lomná	1883	1977
29.	**Horní Lutyně (dnes Orlová)**	**1831**	**po současnost**
30.	Horní Suchá	1810	1953
31.	**Horní Těrlicko**	**1667**	**po současnost**
32.	Horní Tošanovice	1909	1923
33.	Horní Žukov	1794	1978
34.	**Hrádek**	**1869**	**po současnost**
35.	Hradiště (Těrlicko)	1798	1965
36.	Hrušov(část Ostravy)	1908	1939
37.	Chotěbuz	1785	1979
38.	Jablunkov	1652	1953
39.	Jablunkov-Písečná	1849	1976
40.	Karpentná	1872	1978
41.	Karviná-Centrum	1727	1953
42.	Karviná-Fryštát	1917	1953
43.	Karviná-Henryk	1891	1953
44.	Karviná-Hranice	1902	1965

45.	Karviná-Klášter	1896	1939
46.	Karviná-New York	1951	1964
47.	Karviná-Nové Město	1951	1953
48.	Karviná-Solca	1910	1968
49.	Karviná-Sovinec	1884	1967
50.	Karviná-Staré Město	1844	1972
51.	Kojkovice	1907	1961
52.	Komorní Lhotka	1782	1976
53.	Konská	1791	1960
54.	**Košařiska**	**1832**	**po současnost**
55.	Lazy	1884	1953
56.	Louky	1876	1982
57.	Lyžbice	1861	1960
58.	Malé Kunčice	1909	1922
59.	Michálkovice	1908	1919
60.	**Milíkov**	**1830**	**po současnost**
61.	Mistřovice	1848	1975
62.	Moravská Ostrava	1902	1939
63.	**Mosty u Jabl. - Centrum**	**1798**	**po současnost**
64.	Mosty u Těšína	1838	1967
65.	Mosty-Šance	1926	1973
66.	**Návsí**	**1784**	**po současnost**
67.	Návsí-Jasení	1923	1974
68.	Nebory	1840	2010
69.	Nýdek	1824	2006
70.	Nýdek-Hluchová	1890	1974
71.	**Oldřichovice-Równia**	**1782**	**po současnost**
72.	Oldřichovice-Ves	1972	1977
73.	Orlová	1840	1968
74.	Ostrava-Mariánské Hory	1909	1938
75.	Ostrava-Přívoz	1908	1935
76.	Ostrava-Vítkovice	1909	1939
77.	Petrovice	1865	1975
78.	Petřvald	1910	1961
79.	Písek	1874	1977
80.	Písek-Bahenec	1870	1974
81.	Poruba	1874	1974
82.	Radwanice	1909	1920
83.	Raj	1872	1982
84.	**Ropice**	**1687**	**po současnost**
85.	Rychvald	1687	1980
86.	Řeka	1792	1974
87.	Skřečoň	1850	1969
88.	Slezská Ostrava	1910	1939
89.	Smilovice	1780	1981
90.	Stanislavice	1797	1978
91.	**Stonava-Holkovice**	**1900**	**po současnost**
92.	Stonava-Hořany	1679	1953
93.	Stonava-Křivý Důl	1907	1965

94.	Střítež	1688	1981
95.	**Svibice**	**1873**	**po současnost**
96.	Šumbark	1874	1963
97.	Třanovice	1872	1981
98.	Třinec-Kanada	1936	1966
99.	Třinec-Město	1851	2010
100.	Třinec-Osůvky	1960	1975
101.	**Třinec-Konská**	**1960**	**po současnost**
102.	Tyra	1860	1976
103.	Vělopolí	1873	1964
104.	Vendryně	1679	1951
105.	Vendryně-Zaolzie	1873	1975
106.	Věřňovice	1831	1964
107.	Zablocie	1909	1920
108.	Závada	1850	1939
109.	Životice	1871	1976
***** *I. stupeň ZŠ byl přičleněn k II. stupni a vznikla tak škola 1-9 třídami*			

Zdroj: Macura, 1998, vlastní zpracování

Příloha č. 4: Přehled ZŠ na území Těšínského Slezska (třídy 1-9)

	obec	od roku	do roku
1.	**Bystřice n. O.**	**1923**	**po současnost**
2.	**Český Těšín**	**1924**	**po současnost**
3.	**Dolní Bludovice**	**1927**	**po současnost**
4.	**Dolní Lutyně**	**1914**	**po současnost**
5.	Doubrava	1910	1920
6.	**Hnojník**	**1950**	**po současnost**
7.	**Horní Suchá**	**1927**	**po současnost**
8.	**Jablunkov**	**1925**	**po současnost**
9.	**Karviná-Fryštát**	**1918**	**po současnost**
10.	Karviná-Henryk	1951	1970
11.	Karviná-Nové Město	1951	2002
12.	Karwina-Solca	1921	1960
13.	Lazy	1923	1975
14.	Moravská Ostrava	1908	1939
15.	Mosty u Jabl.	1950	2008*
16.	Slezská Ostrava	1918	1926
17.	Stonava	1936	1982
18.	Třinec - Terasa	1956	2009*
19.	**Třinec I**	**1931**	**po současnost**
20	Vendryně	1951	do dnes
***** *ze škol 1-9 vznikly školy 1-5 tříd*			

Zdroj: Macura, 1998, vlastní zpracování

Příloha č. 5: Základní školy s polským jazykem vyučovacím, třídy 1-9 ve školním roce 2018/2019

Okres Frýdek-Místek	Okres Karviná
Jablunkov	*Český Těšín*
Bytřice nad Olší	*Dolní Lutyně*
Vendryně	*Havířov Bludovice*
Třinec I	*Horní Suchá*
Hnojník	*Karviná-Fryštát*

zdroj: Centrum Pedagogiczne Czeski Cieszyn, vlastní zpracování

Příloha č. 6: Základní školy s polským jazykem vyučovacím, třídy 1-5 ve školním roce 2018/2019

Okres Frýdek-Místek	Okres Karviná
Mosty u Jablunkova	*Český Těšín - Svibice*
Bukovec	*Albrechtice*
Dolní Lomná	*Těrlicko*
Košařiska	*Orlová Lutyně*
Milíkov	*Stonava - Holkovice*
Návsí	
Hrádek	
Třinec VI	
Oldřichovice	
Ropice	

zdroj: Centrum Pedagogiczne Czeski Cieszyn, vlastní zpracování

Příloha č. 7: Počet žáků v okresech Karviná a Frýdek Místek (1995 - 2019)

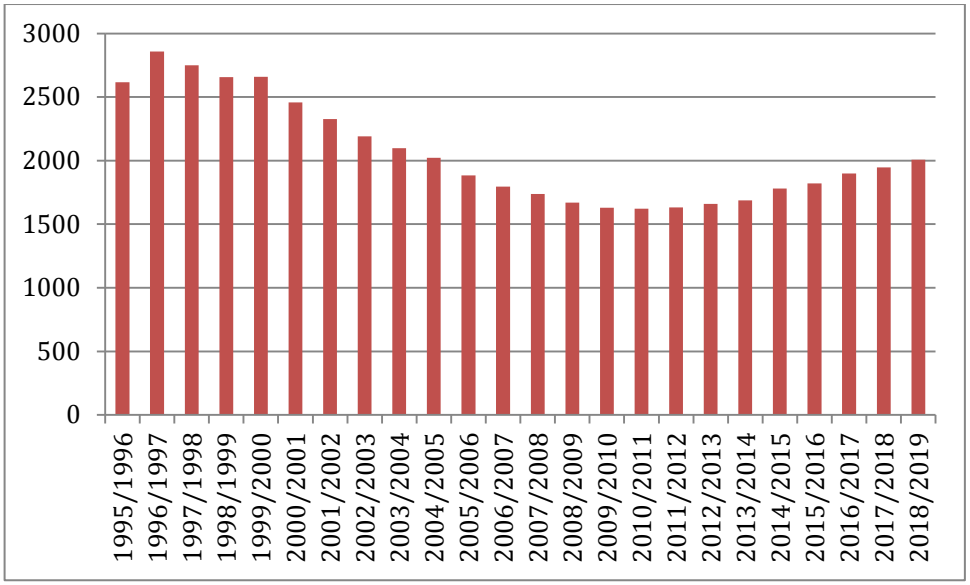

(zdroj: Centrum Pedagogiczne Czeski Cieszyn, vlastní zpracování)

Příloha č. 8: Srovnání počtu žáků v okresech Karviná a Frýdek Místek

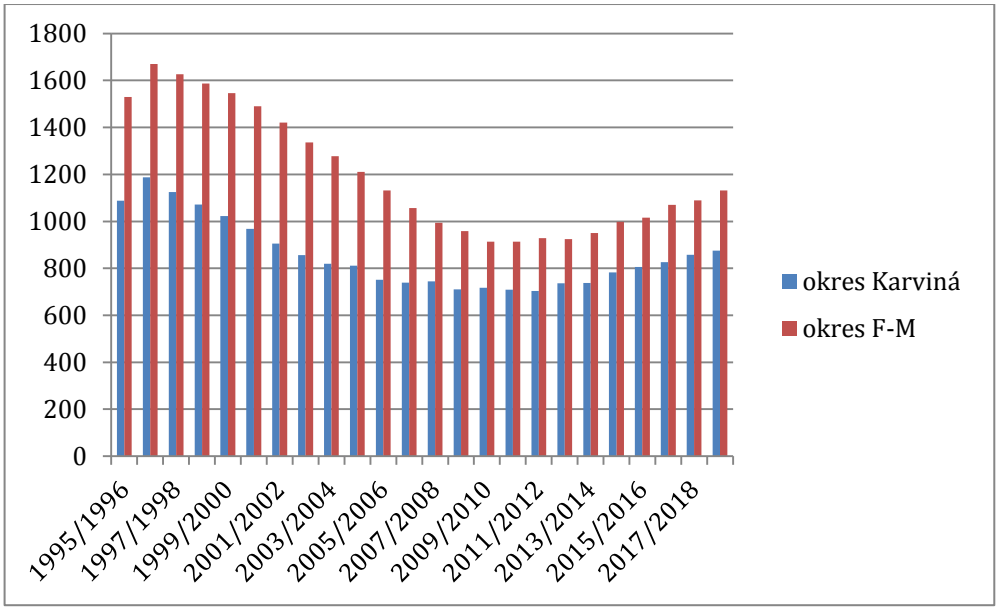

(zdroj: Centrum Pedagogiczne Czeski Cieszyn, vlastní zpracování)